

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MARKO TRATAR

MENTORICA: Dr. SMILJA AMON

ŠAH V SLOVENSKEM ČASOPISJU

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2003

KAZALO

UVOD	4
1. ŠAH KOT IGRA	6
1.1. IGRA IN KULTURA.....	6
1.2. TEORIJA IGER.....	9
2. POVEZAVA TISKA IN ŠAHA	11
2.1. ŠAH IN INTERNET.....	14
3. ZAČETKI IN ZGODOVINA RAZVOJA ŠAHA	15
4. DIMENZIJE IN POMEN ŠAHA V DRUŽBI	18
4.1. VLOGA ŠAHA V RAZVOJU OSEBNOSTI.....	20
5. ŠAH V SLOVENSKEM ČASOPISJU	23
5.1. SLOVENSKE ŠAHOVSKE REVIJE.....	22
5.2. ŠAHOVSKE RUBRIKE V ČASOPISJU.....	29
5.2.1. RUBRIKE PRED PRVO SVETOVNO VOJNO.....	29
5.2.2. RUBRIKE MED SVETOVNIMA VOJNAMA.....	31
5.2.3. RUBRIKE MED LETI 1945 – 1991.....	33
5.2.4. RUBRIKE OD LETA 1991 DO DANES.....	37
5.3. ANALIZA REZULTATOV.....	39
5.4. POJAVLJANJE ŠAHOVSKIH PRISPEVKOV OB IZBRANIH DOGODKIH.....	41
5.4.1. REZULTATI IN INTERPRETACIJA.....	42
5.4.1.1. PRISOTNOST ŠAHA V SLOVENSKEM ČASOPISJU OB NAJVEČJIH ŠAHOVSKIH DOGODKIH V SLOVENIJI.....	42

5.4.1.2. PRISOTNOST ŠAHA V SLOVENSKEM ČASOPISJU OB NAJVEČJIH USPEHIH SLOVENSKEGA ŠAHA.....	51
SKLEP.....	57
LITERATURA IN VIRI.....	58

UVOD

Šah je v slovenskem časopisju 20. stoletja vseskozi imel svoj prostor, tako po svoji tekmovalni plati (čeprav polemika o tem, ali šah je šport ali ne, še dandanes deli zainteresirani del javnosti na dva pola) kot tudi zaradi svojih umetniških in znanstvenih ter pedagoških razsežnosti. Seveda je pogostost pojavljanja zapisov o šahu v časopisju (vesti, komentarji, zgodovinski članki, intervjuji, šahovski problemi...) nihala tako v 19. stoletju, ko so se pojavili prvi zapisi o šahu v slovenščini in pozneje prve šahovske rubrike, ki so jih spremljale razumljive 'porodne' težave, kakor tudi med burnim 20. stoletjem, ki je bilo polno vojn in drugih zgodovinsko pomembnih dogodkov. Eden od ciljev tega dela je prav ugotoviti logiko tega nihanja skozi različna zgodovinska obdobja.

Za slovenski šah je bil morda prav tako kot prelomni dogodki v družbi pomemben znameniti dr. Milan Vidmar, prvi slovenski vele mojster, ki je v prvi četrtini 20. stoletja z vrhunskimi tekmovalnimi dosežki povzročil razvoj šahovske klime in takorekoč priboril šahu mesto v slovenski narodni zavesti. Odtlej je velik del slovenskih časopisov z večjimi ali manjšimi presledki vzdrževal šahovsko rubriko ali kotichek. V pričujočem delu poskušam pokazati pomen in vlogo tiska v šahu, pa tudi vlogo in mesto šaha v tisku. Mislim, da bo pri tem koristila tudi predstavitev šaha in njegovih fenomenov, od športnih do kulturnih in psiholoških. V ta namen sem dodal poglavja o fenomenu igre, o teoriji iger, o razvoju šaha skozi zgodovino in poglavje o pomenu šaha v družbi.

Pri raziskovanju prisotnosti šaha v slovenskem medijskem prostoru bom preverjal hipotezo, da je prisotnost šaha v slovenskem medijskem prostoru odvisna od prelomnih dogodkov, pa tudi od splošnih zakonitosti, ki veljajo v športnem novinarstvu, torej da ne obstaja brezčasnost ali neodvisnost šaha v tem pogledu oziroma je ta le navidezna. S pomočjo empirične raziskave bom skušal ugotoviti veljavnost te hipoteze. Opazoval bom spremembe v količini šahovskih prispevkov v slovenskem časopisju ob družbeno pomembnih dogodkih, ki so zaznamovali slovensko zgodovino v zadnjem stoletju, pa tudi spremembe ob dogodkih, ki so bili velikega pomena za šahovski utrip med Slovenci. Tu bom upošteval tako največje uspehe slovenskega šaha kot tudi najpomembnejše šahovske prireditve na Slovenskem. Iz izsledkov raziskave bo verjetno mogoče sklepati, v kakšni meri in na kakšen način mediji soustvarjajo javno razpoloženje v določeni dejavnosti, v našem primeru pri šahu.

Del moje raziskave se ukvarja s šahovskimi rubrikami in koticčki, ki so se doslej pojavljali v slovenskem časopisju. Gre torej za nekakšen pregled

tovrstnega gradiva od prvih objav do danes. Glede na to, da po meni dostopnih podatkih v zadnjih desetletjih ni bilo nobene podobne raziskave, je to v določeni meri pionirsko delo na tem področju. Zadnji se je s takšno raziskavo ukvarjal zgodovinar Ivan Zika, ki je svoje izsledke objavil v zborniku Slovenski šah iz leta 1972. Njegovo delo mi je bilo v veliko pomoč, vendarle pa sem ugotovil, da ni zajelo prav vsega gradiva, objavljenega dotlej v slovenskem časopisju. Poleg tega je bilo potrebno raziskati še gradivo, objavljeno v dobrih treh desetletjih po njegovi raziskavi.

V prvem delu raziskave sem ugotavljal, kateri slovenski časopisi so 'gostili' šahovske rubrike oziroma koticke. Ta raziskava zajema tako dnevnike kot tudi tednike in mesečnike od leta 1868, ko se je pojavila prva slovenska šahovska rubrika, do danes. Gradivo sem dobil predvsem v arhivu Delavske knjižnice in v časopisnem oddelku Narodne in Univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Drugi, zahtevnejši del raziskave je imel namen ugotoviti frekventnost in količino šahovskih prispevkov v izbranih dnevnikih časopisih, večinoma Delu in Dnevniku v različnih obdobjih. Zato sem spremljal objavljane šahovskih prispevkov ob štirih po moji oceni najpomembnejših šahovskih prireditvah v Sloveniji in ob štirih po moji oceni največjih uspehih slovenskega šaha. Za vsakega od teh osmih dogodkov sem preštel objavljene članke v obeh časopisih v mesecu pred in mesecu po določenem dogodku. Ocenil sem tudi velikost teh člankov oziroma število znakov v njih, tako da sem za osnovo vzel povprečno število znakov v časopisni vrstici in preprosto preštel vrstice v članku. Na ta način dobljene rezultate sem nato analiziral in prišel do določenih ugotovitev. Seveda bi za popolnoma zanesljive zaključke potreboval precej obsežnejšo bazo podatkov, kar bi zahtevalo še bistveno več časa, vendar to navsezadnje ni bil namen te raziskave. Želel sem predvsem ugotoviti, kako šahovski uspehi in odmevni dogodki v povezavi z družbenimi in političnimi dejavniki v določenem obdobju vplivajo na pojavljanje šaha v časopisju.

Diplomsko delo je tako dejansko razdeljeno na dva dela. Prvi, teoretični, predstavlja fenomen šaha, njegovo zgodovino, pomen v družbi in njegovo povezavo z mediji. Drugi, empirični, pa se podrobneje ukvarja s prisotnostjo šaha v slovenskih tiskanih medijih in ugotavlja, kateri dejavniki najbolj vplivajo nanjo.

1. ŠAH KOT IGRA

1.1. IGRA IN KULTURA

Pri raziskovanju družbenega pomena šaha se moramo najprej ustaviti ob ugotovitvi, da je šah v prvi vrsti igra. Sam pojem igre je po mnenju antropologov starejši od civilizacije, starejši torej od kulture, celo starejši od človeške vrste. Kot pravi nizozemski kulturni zgodovinar Johan Huizinga (1875 – 1945), 'pojem kulture kljub svoji nezadostni definirani v vsakem primeru predstavlja človeško družbo, pa vendar živali niso čakale ljudi, da bi jih ti naučili igre. Z gotovostjo lahko trdimo, da civilizacija splošnemu pojmu igre ni dodala nobenega novega pomena. Živali se igrajo prav tako kot ljudje'. (Huizinga, 1982: 9) Zelo pomembna je tudi ugotovitev, da je igra že v svojih najpreprostejših oblikah in že v 'živalskem kraljestvu' več kot zgolj fiziološki pojav ali fiziološko pogojena psihična reakcija. Igra kot taka prehaja meje biološkega, pa tudi fizičnega delovanja. Postane smiselna funkcija. Kakorkoli gledamo na stvar, se s tem, da igra ima nek smisel, v sami biti igre odraža element nestvarnega.

Številni poskusi fiziologije in psihologije, da bi izkristalizirali dejansko funkcijo igre, so pripeljali do marsikakšnih ugotovitev, ki se včasih tudi razhajajo. Zgodnje teorije govorijo, da je poreklo igre v osvobajanju odvečne življenjske moči. Druge pravijo, da 'živo bitje pri igri posluša svoj prirojeni nagon po oponašanju, zadovoljuje potrebo po razbremenitvi ali pa se pripravlja na neko resno dejavnost, ki jo bo od njega zahtevalo življenje, lahko pa mu tudi služi kot vaja v samoobvladovanju.' (Huizinga, 1982: 10) Vse te razlage pa imajo eno skupno točko. Vsaka od njih izhaja iz predpostavke, da igra obstaja z nekim razlogom, da služi nekemu namenu. Igre se lotevajo neposredno, z merskim postopkom eksperimentalnih znanosti, zapostavljajo pa tisto lastnost igre, ki ima svoje korenine v estetiki. Huizinga zamaje te teorije s preprostim vprašanjem: 'V čem pa je pravzaprav 'vic' igre? Zakaj majhen otrok kriči od zadovoljstva? Zakaj igra ne more obuzdati svoje strasti, zakaj tekma cele množice pripelje do roba norosti?' (Huizinga, 1982: 10) Posebnost in nerazložljivost igre, s tem pa tudi njeno bistvo, leži po Huizingi prav v tej intenzivnosti, v tej njeni magični privlačnosti. Zanimivo področje za raziskavo izvora igre je avtor našel v jezikovnih korenih; ugotovil je na primer, da holandska beseda za omenjeni 'vic' igre obenem pomeni 'bit', kar navaja na sklep, da naprej od te točke ne moremo. Drugače povedano: bistvo igre je preprosto 'bistvo'.

Nesporno je, da 'se pojavnost igre razteza tako na svet živali kot na svet ljudi. Igra torej ne izhaja iz racionalnega, sicer bi se zaradi razumske osnove

omejevala na človeški svet. Obstoj igre ni vezan niti na nobeno stopnjo kulture niti na kakšen poseben svetovni nazor. Vsako miselno bitje si z lahkoto predstavlja pojavnost igre in igranja kot samostojno in nekaj lastnega, četudi v jeziku ne bi obstajala beseda za ta splošni pojem. Igre ni mogoče zanikati. Lahko zanikamo skoraj vsako abstrakcijo: pravo, lepoto, resnico, dobroto, duh, boga! Realnost lahko zanikamo, igre pa ne moremo.' (Huizinga, 1982: 11) Z igro spoznavamo duha. Saj igra ni snovna, in morda bi bila lahko tudi v tem njena bit. 'Obstoj igre vedno znova potrjuje – in to v najširšem smislu – nadrazumski značaj našega položaja v vesolju. Živali se morejo igrati, torej so nad mehaničnimi stvarmi. Mi se igramo in vemo, da se igramo, torej nismo samo razumska bitja, ampak še več od tega, ker je igra nerazumna', še pravi Huizinga (1982: 11).

Ugotovili smo že, da je igra tista funkcija živega bitja, ki se je ne da niti biološko niti logično v celoti opredeliti. Huizinga pa vendarle uspe priti do nekaterih najosnovnejših lastnosti igre kot take.

Predvsem je vsaka igra **svobodno dejanje**. Takoj, ko igra posluša ukaz, ni več igra. Tako otrok kot žival se igrata, ker jima to povzroča zadovoljstvo. Igra ni dolžnost. Pojmi, kot so prisila, dolžnost in nuja, so nanjo vezani šele sekundarno, namreč šele s tem, ko je igra postala funkcija kulture, poudarja Huizinga (1982: 15) Igra je dejansko nosilna funkcija kulture, čeprav '...se nam sama po sebi, na prvi pogled, kaže kot nekakšen intermezzo v vsakdanjem življenju, kot delovanje v času oddiha in zaradi oddiha... Igra krasi življenje, ga dopolnjuje, in po tem je nepogrešljiva, nepogrešljiva posamezniku kot biološka funkcija in nepogrešljiva družbi zaradi smisla, ki ga vsebuje, zaradi njenega pomena, zaradi izrazne moči in zaradi duhovnih in socialnih vezi, ki jih ustvarja: skratka, nepogrešljiva je kot funkcija kulture' (Huizinga, 1982: 15, 16).

Naslednja pomembna lastnost igre je, da je v nekakšnem nasprotju s 'pravim' življenjem oziroma biva pod spodnjo mejo pomembnosti le-tega. Vendar pa lahko, zanimivo, hitro preskoči na zgornjo mejo in postane pomembnejša od realnosti, kar se kaže v odnosu igre in svetih obredov, še danes živih pri ljudeh, ki jih še ni 'dohitela' civilizacija. Primerljiv in naši civilizaciji bližji fenomen pa so nekatere športne prireditve, denimo svetovno prvenstvo v nogometu, ki je (glede na reakcije gledalcev) ne le očitno pomembnejše od realnega življenja, ampak nanj tudi opazno vpliva kar cel mesec dni vsaka štiri leta. Igra je bila v vseh civilizacijah in obdobjih neizogiben, pomemben del družbe, pravzaprav kar ključni dejavnik pri razvoju kulture. Vzemimo za primer rimski imperij in znamenito geslo iz tega časa *Panem et circenses* oziroma 'kruha in iger'. '...to je bilo tisto, kar je ljudstvo zahtevalo od države. Sodobno uho v tem vzkliku rado sliši zgolj zahtevo brezposelnih po podpori in vstopnicah za kino: za vzdrževanje življenja in razveseljevanje ljudstva. Vendar pa ima vzklik večji pomen. Brez iger rimsko ljudstvo ni moglo

živeti. Zanj so bile prav tako bistvenega pomena kot kruh. Prav svete igre so bile tisto, do česar je ljudstvo imelo sveto pravico. Njihova prvotna funkcija ni bila samo svečano slavlje zaradi že dosežene družbene sreče, pač pa tudi utrjevanje bodoče sreče' (Huizinga, 1982: 161, 162).

'Igra kot oblika kulture v hipu zavzame stalno podobo. Potem ko se je že odigrala, ostane v spominu kot duhovna stvaritev ali kot duhovno blago, lahko se ponovi kadarkoli, po daljšem času ali takoj po koncu, kot je to v otroški igri, v **partiji šaha** in v tekmi. Ta **ponovljivost** je ena od najpomembnejših lastnosti igre.

Znotraj igrišča vlada neki poseben in brezpogojen red. Tu je vidna še ena nova, pozitivna lastnost igre. Igra ustvarja red, torej **je red**.

Pomembna lastnost igre je tudi **napetost**. Napetost pomeni: nejasnost, naključje. Prav ta element napetosti daje igranju, čeprav je le-to samo po sebi onkraj dobrega in zla, določeno etično vsebino' (Huizinga, 1982: 17).

Dve desetletji po Huizingi je Roger Caillois analiziral njegovo definicijo iger in izoblikoval svojo razlago. Igrji je pripisal šest lastnosti: svobodo, omejenost, nepredvidljivost, neproduktivnost, fiktivnost (umišljenost) in predpisanost (pravila). S podrobnejšo predstavitevijo osnovnih značilnosti iger lahko prikažemo tiste lastnosti igre, ki igro resnično delajo igro:

1. svoboda;
2. omejenost;
3. negotovost;
4. neproduktivnost;
5. predpisanost;
6. fikcija.

(v Caillois, 1965: 37).

Roger Caillois je tudi postavil pod vprašaj kategorično trditev Huizinge, da je igra nepogrešljiva funkcija kulture, ker je menil, da je misel, da kulturo definiramo izhajajoč samo iz njenih iger, drzna in verjetno napačna. Sam je poskušal skicirati sociologijo izhajajočo iz igre. Menil je, da obstajajo tudi igre, ki imajo materialen interes, s tem pa je mislil na igre na srečo. Predvsem je poudarjal sociološko dimenzijo iger, saj je menil, da njeni principi puščajo na različnih tipih družbe globok pečat. Menil je, da je lahko civilizacija – in znotraj nje tudi neka doba – okarakterizirana s svojimi igrami. Pomenljiv je njegov zapis: 'Povej mi, katero igro se igraš, pa ti povem, kdo si!' (v Doupona, Petrovič, 2000: 53). Pomen te misli je gotovo dobro znan tudi marsikateremu zagrizenemu šahistu, saj na nek način ponazarja odnos med njim in njegovo (nešahovsko) okolico.

Pomen igre za človeka Krešo Petrovič opiše takole: 'Čeprav je igra obstajala že pred človekom (igrivost živali) in njegovo kulturo, je njegova podstat.

Kakorkoli že se je človek razvijal v različnih civilizacijah, je očitno, da je bil fenomen homo ludensa sestavni del njegovega bivanja in je označeval civilizacijo, v kateri je živel.' (Doupona, Petrovič, 2000: 58).

1.2. TEORIJA IGER

Ena od uporabnih plati šaha je tudi v tem, da jasnost pravil te igre omogoča uporabo šaha kot modela pri teoriji iger. V kratki teoretični razlagi sem se oprl na diplomsko delo Igorja Jelena Teorija iger in nekatere šahovske končnice (Pedagoška fakulteta, 1997).

V življenju pride večkrat do situacij, v katerih se interesi človeka ali skupine križajo z interesi drugih ljudi ali skupine. Tako križanje interesov imenujemo *konfliktna situacija*. Konfliktne situacije razločujemo po tem, na kakšen način so si nasprotni interesi. Konfliktnim situacijam, v katerih je vsaka prednost, ki si jo pridobi ena stran, enaka izgubi druge strani, pravimo *antagonistične*. V družbenih odnosih so take situacije razmeroma redke. Večkrat se pojavljajo situacije, ki so *neantagonistične*. V teh je potrebno poleg ukrepanja proti nasprotniku, kar je značilno za antagonistične, ukrepati še proti nevtralni strani. Antagonistične situacije so zato veliko primernejše za raziskavo kot neantagonistične.

Sestavimo *matematični model antagonistične situacije*. Opredelimo poglavitne značilnosti take situacije:

- vsaka stran, imenujmo ju P_1 in P_2 , skuša doseči nek cilj. Cilja obeh strani sta med seboj nezdržljiva. Strani ne moreta doseči svojega cilja hkrati;
- obe strani ravnata po določenih pravilih;
- obe strani ravnata razumno (Izbereta tisto, kar jima z največjo verjetnostjo obljublja kar se da veliko korist.);
- obstaja sodilo, po katerem je možno vselej oceniti korist vsakega ukrepa za obe strani.

Na podlagi opisanega modela lahko razplet antagonističnih situacij primerjamo s potekom nekaterih družabnih iger, recimo šaha ali nekaterih iger s kartami.

Primer: Šah:

- igrata ga dva igralca, ki želita zmagati, a ne moreta hkrati (antagonistična situacija);
- igrati morata po pravilih;
- igrati skušata razumno: igralec izbere potezo, ki mu prinese največjo korist;

- izkušenemu igralcu je razmeroma lahko določiti koristnost poteze. Šah in nekatere druge družabne igre imajo torej vse lastnosti, ki smo jih našli v matematičnem modelu konfliktnih situacij.

Dejstvo, ki govori o tesni povezanosti šaha s teorijo iger, je tudi prvi sestavek, ki ga moremo šteti v teorijo iger. To je bil Zermelov sestavek *O uporabi teorije množic v teoriji šahovske igre*, ki je izšel 1912. Raziskovanje iger je pravzaprav obravnavanje matematičnega modela antagonističnih situacij in zato se imenuje teorija vedenja v konfliktnih situacijah *teorija iger*.

Igre

Družabne igre lahko razdelimo v dve skupini. Prvo sestavljajo igre pri katerih je rezultat odvisen samo od slučaja, rečemo jim *igre na srečo*. V drugi je izid odvisen tudi od spretnosti igralcev, zato jim pravimo *strateške*. Čista strateška igra je šah, saj je pri njem od slučaja odvisna le barva figur. Za teorijo iger so zanimive samo strateške igre, ki jim bomo odslej rekli samo igre. Oglejmo si nekaj potrebnih definicij:

Definicija: *Igra je zbirka pravil in dogovorov, po katerih se morajo ravnati udeleženci, ki jim rečemo **igralci** in jih označimo s P in indeksom. Vsako realizacijo igre imenujemo **partija**. Izbran ukrep igralca iz množice ukrepov se imenuje **izbira**; faza, v kateri se izbiranje opravi, pa **poteza**.*

Definicija: *Vsak izid igre n -igralcev je možno predstaviti z n -terico števil (d_1, d_2, \dots, d_n) .*

*Pri tem pomeni d_i **dobiček** igralca P_i . Dobiček je lahko pozitiven ali negativen, t. i. **izguba**.*

*Če izvirajo dobički igralcev samo iz izgub drugih, je to igra z vsoto nič ali **antagonistična igra**.*

*Igro pri kateri ne velja ta enakost, imenujemo **neantagonistična igra**.*

Definicija: *Igra s končnim številom potez in končnim številom izbir v vsaki potezi je **končna**. Vsaka drugačna igra je **neskončna**.*

Primer: Šah je končna igra.

Igre razločujemo tudi po informaciji, ki jo ima igralec o izbirah nasprotnika in o svojih možnostih. Ločimo igre:

- s popolno informacijo (šah);
- z delno informacijo (remi, tarok) in
- brez informacije (dvoprstna morra).

Pozicijske igre s popolno informacijo

Matrična igra je najpreprostejša prava igra, ki jo igrata le dva igralca. Vsak od njiju ima po eno potezo in v njej končno veliko izbir, vendar nobene informacije. Poleg tega je matrična igra antagonistična. Če katerokoli od okoliščin spremenimo, dobimo drugačen tip igre.

Oglejmo si značilnosti igre, ki ji rečemo *pozicijska igra s popolno informacijo*:

- igrata jo dva igralca, P_1 in P_2 ;
- vsaj eden od igralcev ima več kot eno potezo, število vseh potez pa je končno;
- v vsaki potezi ima vsak igralec končno število izbir; v splošnem so lahko množice izbir celo pri istem igralcu v različnih potezih različne;
- v vsaki potezi igralec ve, kaj je napravil do te poteze sam in kaj nasprotnik;
- igra ima vsoto nič.

Zakaj tako ime igre? Igralec se odloča glede na pozicijo, v kateri je. Ker je pozicija igralcu vseskozi znana, rečemo, da je v igri popolna informacija. Na kratko jo imenujmo kar pozicijska igra. Šolski zgled za pozicijsko igro je šah in še nekatere druge družabne igre. Vsi ti primeri so preveč zapleteni, da bi se lahko seznanili s poglobljenimi značilnostmi pozicijskih iger.

Definicija: *Strategija igralca v pozicijski igri je zbirka pravil, s katerimi je vnaprej predpisana izbira tega igralca v vsaki potezi pri vsaki mogoči poziciji.*

2. POVEZAVA TISKA IN ŠAHA

Šah je dejavnost, ki močno izstopa med igrami ali, če hočemo, športnimi panogami tudi po tem, da je neločljivo povezan s pisano (oziroma tiskano) besedo. Pomembna lastnost šaha je namreč, da se igra razvija in nadgrajuje z vsako odigrano partijo. Med igro je na uradnih tekmovanjih vsak igralec dolžan zapisovati poteze partije, ki je na ta način ovekovečena in predstavlja nov prispevek k razvoju igre. Ker šah ni tako zanimiv za spremljanje 'v živo' kot večina ostalih športov, je prav odigrana partija tisto, kar najbolj zanima šahovsko občinstvo. Prav zato ima tisk ključno vlogo pri razvoju šaha in njegovi popularizaciji. Tudi učenja šaha si ni mogoče predstavljati brez tiska. Začetnikom so na voljo množice šahovskih učbenikov, pa tudi periodični tisk

s šahovskimi rubrikami tu igra svojo vlogo. Brez tiska bi veliki šahovski turnirji izgubili levji delež svojega smisla. Primerjajmo partijo dveh velikih mojstrov z veliko nogometno tekmo: množica gledalcev na tekmi pride na svoj račun predvsem v 90 minutah, ko se moštvi borita na igrišču. Pri šahu pa za večino občinstva ta čas nastopi šele, ko se ta pomembna partija pojavi v tisku in se začnejo kresati mnenja, kje bi beli ali črni lahko odigral boljšo potezo. Res je sicer, da je v zadnjih letih pojav Interneta v določeni meri prevzel tisku ta primat, saj je dandanes mogoče takšno partijo spremljati v živo kar doma, a kljub temu je vloga tiska pri tem še vedno nepogrešljiva.

Seveda se tudi šahovsko novinarstvo ne izogne nekaterim značilnim problemom športnega novinarstva. Osnovni problem vsekakor ne zadeva le športnega novinarstva, pač pa vse ravni novinarstva v prizadevanju po objektivnem poročanju. 'Blokada informacij, vključno z arogantnim obnašanjem generalov do novinarjev v raznih vojnah in spopadih, pogosto iz države, ki meni, da je vzorec demokracije v svetu. Medijska vojna v bivši Jugoslaviji, vse bolj protislovno in na trenutke komično zapletanje o vodenju, vlogi in načinu medijev v demokratični Sloveniji podpirajo med drugim tezo: novinar se težko objektivno informira, še težje pa je objektivno informirati javnost.' (Doupona, Petrovič, 2000: 182).

Tipičen problem športnega novinarstva je povezan z dejstvom, da je za šport – tu govorimo predvsem o vrhunskem športu – potreben denar. Sponzorji ali drugi, ki finančno omogočijo športno prireditve, pa imajo pogosto takšne ali drugačne dodatne motive in za svoj vložek seveda pričakujejo povračilo, ki ni vedno klasične vrste. Iz tega izhaja skupni problem športa in množičnih občil, to je manipuliranje, pri čemer prevladujeta procesa politizacije in komercializacije.....'Ta pojava, ki prežemata šport in javno komuniciranje, izvirata iz istih središč moči, tako da so šport in javna občila v isti navezi oziroma začaranem krogu. Obe strani sta manipulirani in obenem manipulirata.' (Doupona, Petrovič, 2000: 183).

Podrobnejši pogled v zakulisje športne prireditve pomeni opuščanje varnega klišeja, ki vsebuje golo informacijo o rezultatu, kako izjavo športnika ali ozek strokovni komentar. To pa lahko pomeni tveganje novinarja, da bo vse težje prihajal do podatkov. 'Poročanje, denimo, z istih tekem v različnih sredstvih obveščanja se tako zelo razlikuje, da je komaj še mogoče prepoznati isti športni dogodek v toliko različnih podobah.' (Doupona, Petrovič, 2000: 183).

Vloga, ki pripade novinarju v vrhunskem športu, je večkrat ta, da posreduje javnosti 'prilagojeno resnico', resnico, ki mu jo narekujejo tisti, ki praviloma vodijo to igro, torej ljudje z močnim gospodarskim ali političnim vplivom. Športni novinar je torej na trojni preizkušnji: poleg novinarske stroke in poznavanja športa, o katerem poroča, mora upoštevati tudi novinarsko etiko, kar je spričo omenjenih pritiskov pogosto težavna naloga.

Na tem mestu velja omeniti še en bistveni sestavni del športnega novinarstva: povečevanje športnega rezultata. To je pravzaprav nepogrešljiv del kroga, ki ga tvorijo športnik s svojim dosežkom, sponzor oziroma finančno motivirano ozadje celotnega mehanizma in novinar ter preko njega športna javnost. 'Tudi če dopustimo možnost, za katero je na voljo mnogo dokazov, da je večini športnikov pomemben predvsem s športnimi kriteriji ovrednoten rezultat, velja: medijski komentatorji so tisti, ki dajejo športnemu rezultatu končno veljavo.' (Doupona, Petrovič, 2000: 184). Medijska realnost je pač tista realnost, ki jo vzamemo za svojo in ki jo živimo. Gre pa tudi za že dodobra uveljavljen mehanizem ustvarjanja športnih idolov, pa tudi njihovega hitrega pokopavanja. Kult športnega šampiona, idola mladine, heroja nacije ipd. se največkrat gradi na izkrivljenih vrednotah. 'Ta sprevržena divinizacija športnih 'veličin' (pogosto tudi umetno ustvarjenih) je oblika psevdokulture, ki mnogim anonimnim občudovalcem športnikov s procesom zunanjega posnemanja (oblačenje, način govora ipd.) in istovetenja z vrhunskimi športniki, z občutkom, da jih z malikovanjem tudi sami soustvarjajo, jemlje mladim še zadnje možnosti, da se sami izrazijo kot avtentične osebnosti.' (Doupona, Petrovič, 2000: 185).

Mediji so torej nepogrešljiv del vrhunškega športa in šah ni glede tega nikakršna izjema. Prej nasprotno, kajti klasičnega, 'živega' občinstva je na šahovskih prireditvah bistveno manj kot pri popularnejših igrah z žogo, kot so, denimo, nogomet, košarka ali tenis. Mediji, predvsem pa tisk, so zato poglavitna vez šahovske prireditve z javnostjo. Oglejmo si primer šahovske olimpiade na Bledu leta 2002. Ta prireditev je bila po mnenju nekaterih nominalno največji športni dogodek doslej v Sloveniji, zagotovo pa je bila to najbolj množična športna prireditev z vrhunsko mednarodno udeležbo doslej na naših tleh. Sodelovalo je namreč skoraj 1500 šahistov in šahistk, reprezentantov 136 držav. Medijsko je bil dogodek pokrit bistveno bolje od katerekoli slovenske šahovske prireditve doslej. Vseeno pa je bila opazna razlika med prisotnostjo dogodka v časopisju in elektronskih medijih, predvsem televiziji. Tako sta vodilna slovenska dnevna časnika Delo in Dnevnik olimpiadi vsak dan posvečala po eno stran, TV Slovenija pa le približno pet minut v manj gledanem večernem terminu na drugem programu. Zaradi že omenjene tradicionalne povezanosti šaha in tiska je bila slovenska šahovska javnost vsekakor dovolj obveščena o dogodku in ga lahko tudi spremljala na način, ki ga je vajena (poleg tega so imeli ljubitelji šaha na voljo, vsaj teoretično, tudi prenos vseh partij na olimpiadi v živo preko Interneta). Pomen in vpliv medijev pri soustvarjanju športnega dogodka pa se je pokazal pri večjem, 'nešahovskem' delu slovenske javnosti. Čeprav je bila olimpiada vsaj po nekaterih merilih za slovenske razmere velik dogodek, relativno velik del javnosti (po mojih izkušnjah sodeč) tudi po končani prireditvi ni vedel, da je Slovenija gostila tako veliko in zahtevno prireditev.

Tudi ta podatek kaže na odločilen pomen medijev (seveda predvsem televizije) za vrhunski šport. Blejska olimpiada pa je nedvomno pokazala, da je šah bistveno bolj 'doma' v tisku kot na televiziji.

2.1. ŠAH IN INTERNET

Pojav interneta je eden od dejavnikov, ki so prinesli največje spremembe v globalni družbi ob koncu dvajsetega stoletja. Njegov razvoj je v marsikatero človekovo dejavnost vnesel revolucionarne spremembe, velik pa je tudi njegov vpliv na vrhunski šport. Morda je prav šah tista športna zvrst, ki je s pojavom interneta največ pridobila. Danes je mogoče preko medmrežja spremljati v živo večino vrhunskih športnih prireditev, vendar redkokatero v tako čisti obliki kot prenos partij s šahovskih turnirjev. Gre za to, da je mogoče najpomembnejše podatke, ki zanimajo opazovalca šahovske partije preko računalnika, izraziti z dokaj preprosto grafiko. V primerjavi z ostalimi športi pri šahu gledalca ne zanimajo toliko drugi podatki, kot so gibanje igralcev na igrišču, reakcije trenerja ob igrišču, pravilnost sodniških odločitev in podobno. Te podatke pa je precej težje na ustrezen način predstaviti na računalniškem zaslonu.

Morda je še pomembnejša druga prednost šaha pred večino ostalih športov v povezavi z internetom. Šah je mogoče igrati z živim nasprotnikom, ki sedi pred računalnikom na drugi strani sveta. Te možnosti seveda pri ogromni večini športov ni, kajti pri športu gre v osnovi vendarle za fizični stik igralcev. Poleg šaha imajo to možnost le še nekatere namizne igre, kot so igre s kartami, backgammon in še nekaj drugih iger. Tako se že pojavljajo šahovski turnirji na medmrežju, nekateri tudi z dobrimi nagradami, ki pritegnejo tudi poklicne šahiste. Tu pa se je kmalu pojavila težko premagljiva težava etične narave: zaradi specifične narave medmrežnih stikov je namreč skoraj nemogoče zadovoljivo nadzorovati obnašanje udeležencev takšnih turnirjev. Ti si namreč med partijo lahko zaradi pomanjkanja nadzora pomagajo s šahovsko literaturo ali drugimi nasveti, pa tudi s številnimi računalniškimi šahovskimi programi, kar je seveda v popolnem nasprotju s športno etiko. To je problem, ki vsaj zaenkrat ovira razmah uradnih šahovskih tekmovanj na internetu. Kljub temu pa ljubiteljskim igralcem šaha ostaja možnost, da v poljubnem trenutku dneva ali noči sedejo za računalnik in igrajo v enem od številnih šahovskih klubov na medmrežju. Na ta način so se tudi v šahovskih krogih oblikovale takoimenovane 'virtualne skupnosti', pojav, tako značilen v internetni dobi. 'Osnovna poanta je dovolj preprosta: pred internetom so skupnosti pomenile ljudi, ki so živeli ali delali blizu drug drugemu. Če si imel srečo, si dobil skupnost podobno mislečih ljudi, čeprav je bilo težko pričakovati, da se bo znašla zelo skladna skupina na enem mestu. Internet je to spremenil – za tiste, kot vedno, ki imajo dostop do njega – ker omogoča podobno mislečim ljudem oblikovanje skupnosti ne glede na njihovo lokacijo

v fizičnem svetu. Pred internetom so znanstveniki na določenem področju imeli malo medsebojnih stikov in so morali organizirati drage konference, da so izmenjali mnenja in izkušnje... Še enkrat, internet je vse to spremenil. Zdaj se lahko ljudje s sorodnimi interesi ali podobnimi stališči družijo v skupnosti podobno mislečih, delijo mnenja, izmenjujejo informacije in gradijo odnose ne glede na to, kje v svetu živijo.' (Gauntlett, 2000: 13, 14). Seveda pa moramo biti glede pojma virtualne skupnosti tudi previdni. Konec koncev se takšne skupnosti oblikujejo okoli ene same skupne točke, ki lahko združi popolne neznance. Če tej skupnosti odvzamemo to točko, ne ostane prav nič. 'Pa vendar, skupni interesi so edino, kar povzroči ta proces, in drugi dejavniki posameznikovega vložka v skupini, značilni za 'pravo' skupnost, še vedno manjkajo.' (Jones, 1997: 106).

Poleg tega se je v kratkem času dobro razvila še ena dejavnost, kot naročena za šah: poučevanje šaha na internetu. Šahisti, željni novega znanja, lahko vedno izbirajo med številnimi ponudbami šahovskih učiteljev na vseh ravneh, od ljubiteljske do vrhunske. Tudi poučevanje preko interneta je pri šahu precej lažje izvedljivo kot pri večini ostalih športov, saj je šahovnica na zaslonu pravzaprav vse, kar potrebujeta učitelj in učenec. Glede na povedano so se šahu s pojavom interneta odprle zanimive perspektive.

3. ZAČETKI IN ZGODOVINA RAZVOJA ŠAHOVSKE IGRE

Od nekdanj ima šah posebno mesto med igrami in že pred več stoletji se ga je prijel vzdevek 'kraljevska igra'. Zakaj tak vzdevek? Naj odgovori dr. Milan Vidmar, največji slovenski šahist doslej: 'Šah nima prostora za hazard. Zato je kraljevska igra, ne pa morda zaradi kraljev – šahistov.' In nadaljuje: 'Šah je igra s tako bogato, da, neizčrpno vsebino, da odmika pomen prve poteze iznajdljivosti človeškega duha. Zato je šah kraljevska igra in zato je najpoštenejša igra na svetu.' (Vidmar, 1946: 5).

Kdaj je nastala ta igra, še danes ne moremo z gotovostjo trditi. Večina zgodovinarjev pa se strinja, da je igra, ki je bila najstarejši prednik današnjega šaha, nastala v Indiji sredi prvega tisočletja našega štetja. Profesor Janez Stupica ugotavlja v svoji knjigi Šah skozi stoletja : 'Murray, vodilni angleški poznavalec vzhodnih kultur in avtor knjige Zgodovina šaha (A History of Chess, Oxford 1913), zagovarja hipotezo, da je šahovska igra nastala v Indiji okoli leta 1570' (Stupica, 1982 : 9). Murray dokazuje, da ni nobenih pričevanj o šahovski igri pred letom 570, opira pa se na neki perzijski ep, hvalospev indijskemu kralju Sriharšu (618 – 650), kjer naj bi bila omenjena

igra na 'osemvrstni plošči' (Stupica, 1982 : 9). To igro so Indijci imenovali čaturanga, beseda pa v sanskrtu predstavlja pesniški naziv za vojsko. V dobesednem prevodu pa pomeni čaturanga štiridelno (čatur – štiri, anga – del). Ponuja se primerjava s staro indijsko vojsko, ki je imela štiri vrste rodov vojakov : bojne vozove, slone, konjenico in pešce. Torej bi lahko bila čaturanga prispodoba dveh armad, bele in črne, v katerih so nastopale poleg vladarjev štiri vrste figur z različno močjo in gibljivostjo. Stupica pa navaja še drugo hipotezo o nastanku čaturange, ki jo je v knjigi 'Šah, simbol kozmosa' leta 1947 postavil makedonski zgodovinar in šahovski mojster Pavle Bidev. Po tej hipotezi gibanje figur pri čaturangi odseva simboliko štirih elementov (ognja, zraka, zemlje in vode), kralj oziroma radža pa naj bi bil povsod pričujoči eter. Čaturanga naj torej ne bi predstavljala boja dveh sovražnih armad, ampak naj bi bila starodavni tempeljski pribor, s katerim so bramani ugotavljali voljo bogov (Stupica, 1982 : 10).

Prej omenjeno Murrayevo hipotezo o času nastanka čaturange pa je pod vprašaj postavilo arheološko odkritje iz leta 1952. Na starorimskem vojaškem pokopališču poleg Venafre (Italija) so namreč italijanski arheologi odkrili glinaste figurice, ki bi lahko bile prastare šahovske figure in za katere menijo, da izvirajo iz drugega ali tretjega stoletja po našem štetju (Stupica, 1982 : 10). Rojstvo čaturange tako še naprej ostaja skrivnost. Tudi natančna pravila čaturange niso znana, verjetno pa je, da so bile figure podobne kot pri sodobnem šahu. Prevladujoči tezi o rojstvu prednika današnjega šaha v Indiji je v prid indijski kastni sistem, ki se lepo zrcali v različni vrednosti oziroma hierarhiji šahovskih figur. Nekatero druge igre, še starejše od šaha, izvirajo iz Mezopotamije in Egipta, in prav tako kot kulture, v katerih so nastale, ne kažejo tako stroge hierarhije kakor šah in Indija.

Naslednja stopnja v razvoju šaha je bil šatrandž. Čaturanga je namreč kmalu prodrla v Perzijo, kjer so ji nekoliko spremenili pravila in ji dali novo ime čatrang. Ko pa se je z Mohamedom začel vzpon islama, se je začela velika ekspanzija Arabcev. Ti pa so imeli redko lastnost osvajalcev, da so skrbeli za kulturno dediščino premaganih narodov. Zaradi tega je Bagdad kmalu postal kulturno in znanstveno središče sveta. Leta 830 je kalif Al-Mamun ustanovil hišo modrosti, v kateri so bagdadski učenjaki preiskovali vsa področja znanosti in kulture. Tam so pričeli raziskovati tudi igro, ki je bila med arabskimi intelektualci zelo priljubljena. Poimenovali so jo šatrandž (Stupica, 1982 : 12). Igra je postala med Arabci zelo cenjena, saj so z njo merili svoje umske sposobnosti. Posebej so cenili dobre igralce, ki so si lahko priborili status 'alije'. Ta jim je prinašal vrsto ugodnosti, najboljši med njimi pa so bili celo častni gostje na kalifovem dvoru.

Šatrandž je bil po pravilih bližji sodobnemu šahu kot čaturanga ali čatrang, še vedno pa precej manj dinamičen od šaha zaradi omejenega gibanja figur. Prav zaradi tega je bil tudi cilj igre drugačen. Za zmago ni bilo potrebno matirati

sovražnega kralja (mat v arabščini pomeni mrtev), pač pa uničiti vse ostale nasprotnikove figure. Šatrandž je prinesel zgodovini igre še en pomemben element, takoimenovane mansube. To so bile umetno sestavljene pozicije, ki so zahtevale kratko in učinkovito pot do zmage. Lahko jih imamo za prednike današnjih šahovskih problemov in študij (Stupica, 1982 : 14).

Z arabskim vdorom v Evropo preko Gibraltarja leta 711 so prišle na staro celino pomembne vede, kot so alkimija, matematika, fizika, geografija, medicina in drugo. Mavri so prinesli tudi šatrandž, ki se je zelo hitro razširil skoraj po vsej Evropi. Igra je kmalu postala prestižna zabava na evropskih dvorih, potem pa tudi med vitezi, duhovščino in bogatimi meščani. Po Stupici so bili med navdušenci tudi najpomembnejši ljudje svoje dobe : 'Znano je, da je frankovski kralj in rimski cesar Karel Veliki (742 – 814) dobil prvo šahovsko garnituro kot darilo od kalifa Haruna al-Rašida. Cesar se je hitro navdušil za igro in na njegovem dvoru so morali vitezi gojiti šatrandž kot eno izmed viteških spretnosti.' (1982 : 17) Igra je dobila v krščanskih deželah različna imena, povsod pa so uporabljali tudi latinsko ime 'ludum scachorum'. V tem času pa so neko obliko šatrandža že poznali tudi v Rusiji, saj se ta igra pojavlja v pesnitvah iz tega časa. Glede na to in glede na najdbe figur, ki so bolj podobne azijskim kot evropskim, lahko sklepamo, da so Rusi igro dobili preko Tatarov ali Bizanca. Ruska oblika igre se je že tedaj tako kot danes imenovala 'šahmati' (Stupica, 1982 : 18).

V naslednjih stoletjih je igra doživela nekaj manjših sprememb pravil, postopoma pa je tudi padla v nemilost srednjeveške katoliške cerkve in se naposled znašla celo na znamenitem indeksu cerkvenih prepovedi. Večje spremembe, ki so prinesle večjo dinamiko igre, so se zgodile s pojavom renesanse. V tem obdobju se je tudi začel ponovni vzpon šaha, predvsem po zaslugi papeža Leona X. (1513 – 1521), ki je šah odstranil z indeksa (Stupica, 1982 : 33) Italijanski mojstri so v 16. stoletju vnesli v igro še nekaj novih pravil, v 17. stoletju pa so Francozi uveljavili še zadnje spremembe. S tem je šah dosegel obliko, ki jo poznamo še danes. Vse do srede 19. stoletja pa je ostal priljubljena igra v najvišjih družbenih krogih. Šele v drugi polovici 19. stoletja se je začel družbeni status šaha spreminjati. Začelo se je obdobje velikih mednarodnih turnirjev, posledica tega pa je bilo vse večje število poklicnih igralcev šaha. Pred tem so bili namreč profesionalni šahisti le redke izjeme, ki so jim tak status omogočali bogati mecen. V tem pogledu je bil renesančni šah primerljiv z umetnostjo, predvsem slikarji in kiparji tistega časa.

Zadnja četrtina 19. stoletja je prinesla nov pogled na igro kot del kulture in s tem tudi na športne dejavnosti. Nova miselnost, ki je bila očitna posledica industrializacije in razcveta kapitalizma, ni dojemala igre tako kot dotedanja obdobja, torej kot nekaj neobveznega, a vendarle nepogrešljivega. Pojavila se

je nova vrsta športnikov, ki so bili pravzaprav začetniki športnega profesionalizma. Tudi šah v tem pogledu ni bil izjema. Največji napredek je odtelej doživljala znanstvena komponenta šahovske igre, pač kot posledica vse večjega števila mednarodnih turnirjev, kjer so se za denarne nagrade borili poklicni šahisti. Dokončno znanstveno podlago pa je šah dobil ob koncu dvajsetih let prejšnjega stoletja, ko ga je vzela pod okrilje oblast v Sovjetski zvezi in se je pojavila znamenita 'Sovjetska šahovska šola'.

Zanimiv povzetek razvoja šahovske igre daje slovenski šahovski pedagog in vrhovni trener pri Šahovski zvezi Slovenije mednarodni mojster Iztok Jelen v Statutu ŠZS : 'Dvatisočletno dediščino človeške civilizacije – šahovsko igro, je v 6. stoletju elita kitajskih in indijskih učenjakov rekonstruirala v dvorazsežnostni model dialektičnih procesov v naravi (1), ki jih na šahovnici poganjata kritična razuma in osebnosti obeh antagonistov šahovskega boja. (2)

V nadaljnjem zgodovinskem razvoju je šahovska igra dokončno dogradila svojo notranjo strukturo, najprej z modrostjo bližnjevzhodne civilizacije, pol tisočletja kasneje pa še z renesančno dinamiko evropskega Novega veka. Ob koncu 19. stoletja je bila vzpostavljena celovita teorija njenih notranjih zakonitosti in s tem pogoji, da je v našem stoletju dozorela v eno najkompleksnejših področij človeške kulture, ki v sebi združuje prvine igre, športa, umetnosti in znanosti.' (Jelen, 1991 : 6)

V sodobnem šahu je tekmovalni vidik vsaj tako pomemben kot družabni, ki je bil prvotno poglavitni motiv ljubiteljev te igre. V dobi surovega profesionalizma (ne samo šahovskega) je igra vsekakor izgubila del plemenitega pridiha, ki ga je imela v časih, ko so kralji še igrali šah. Poglejmo še današnje razumevanje šaha kot procesa v Jelenovi interpretaciji: 'Če gledamo na šahovsko igranje kot na proces, ga danes razumemo kot modeliranje življenjske borbe na psihološki in na abstraktno filozofski ravni. Šahovsko modeliranje življenjske borbe lahko poteka le v obliki športne borbe. Ta je oblika šahovskega bivanja, vsebina pa je in ostaja šahovska ustvarjalnost.' (Jelen, 1991: 8)

4. DIMENZIJE IN POMEN ŠAHA V DRUŽBI

Vzrok za tako častitljiv status med igrami je v številnih prvinah, ki se pri šahu prepletajo bolj kot pri katerikoli drugi igri, če seveda izvzamemo moderne igre na podlagi umetne inteligence. 'Izračunano je, da je v šahovski partiji mogočih več različnih potez, kot je atomov v vesolju! Ravno zaradi tega, ker šahu ne pridemo do dna, je tako popularen že toliko let.' (King, 2002: 6). Pri šahu najdemo elemente igre, umetnosti, znanosti in tekmovanja. Na vsako

partijo šaha lahko gledamo kot na neponovljivo stvaritev dveh umov, ki sta prispevala vsak svoj kreativni vložek. Poleg neskončnega števila šahovskih študij in problemov, ki jih omogoča čudežna, a obenem logična geometrija šahovnice, je torej na nek način tudi vsaka partija umetnina. 'Če je akustika znanost, ki proučuje svet zvoka, je glasba umetnost, ki razgrinja lepoto tega sveta; če je logika znanost, ki razgrinja zakonitosti mišljenja, tedaj je šah umetnost, ki logično stran mišljenja osvetljuje v obliki umetniških podob,' je pisal o estetski razsežnosti šaha nekdanji svetovni šahovski prvak Mihail Botvinnik (Marjoran, 1988: 16). Iztok Jelen pa je tako opredelil razsežnosti šaha: 'Slovar slovenskega knjižnega jezika navaja, da je Kraljevska igra drugo, čustveno obarvano ime za šah. Vendar v tem stilno zaznamovanem imenu lahko prepoznamo tudi vrednostni predznak. Nanaša se na konkretno vsebino... Pojem kraljevskosti predstavlja najbolj kultivirano, spolnjenjo, žlahtno obliko šahovske igre. Izoblikoval se je skozi skoraj tisočpetstoletno šahovsko zgodovino. Na njem temelji klasična šahovska kultura, ki se je vzpostavila v 19. stoletju. Pojem kraljevskosti šahovske igre pomeni:

- da je šah vsebinsko neizčrpna, zgodovinsko dovršena, strateška miselna igra, ki vsebuje prvine športa, umetnosti in znanosti ter ima vzpostavljeno teorijo svojih notranjih zakonitosti;
- da je šah analitično sintetična uravnotežena igra in je zato remi naravni izid obojestransko najboljše vodene partije;
- da šahovski igralni pogoji omogočajo ustvarjanje vsebinsko in estetsko dovršenih partijskih mojstrov in;
- da šahovska partija omogoča enotnost in harmoničnost vsebinskih, ustvarjalnih, estetskih in športnih ciljev v njej;
- da je šah igra nad igrami v svojem kulturnem in vzgojnem pomenu. (v

Jelen, 2001: 3)

Umetnostna komponenta šaha pa v zadnjih desetletjih razumljivo nekoliko izgublja svoj izraz, saj v dobi razcveta tekmovalnega šaha, ki se opira na nove pridobitve informacijske tehnologije, vse več partij sodobnih poklicnih igralcev nosi bolj obrtniški kot pa umetniški pečat. Tekmovalni element je pač, tako kot pri vseh ostalih dejavnostih, vse bolj v ospredju. Vseskozi pa je prisoten znanstveni element, saj se znanje o igri ves čas nadgrajuje, predvsem na podlagi več milijonov že odigranih partij.

Znano je, da je bil šah zanimivo orodje filozofov, predvsem kot pripomoček za jasnejšo ilustracijo njihovih idej. Filozofu Wittgensteinu je šah predstavljal idealno analogijo za zaprt sistem pravil – v enem svojih temeljnih filozofskih del ga je uporabil kot model osnovnih filozofskih vprašanj. Razmišljanja staroindijskih mislecev o šahu pa je zanimivo povzel makedonski zgodovinar Pavle Bidev: 'Šest vrst šahovskih figur predstavlja pet staroindijskih elementov (zemlja, voda, zrak, ogenj, eter) in njihovo kakovostno spreminjanje (kmetova sposobnost promoviranja v različne vrste

figur). Gibanja teh figur na šahovnici predstavljajo osnovna geometrijska gibanja v naravi. Odtod sledi najbolj splošna definicija šaha kot štiridimenzionalnega sistema, sestavljenega iz prostora (šahovnice kot dvorazsežnostnega modela zemlje), materije (figure kot simboli petih elementov), časa (šahovske poteze oziroma tempi) in človekovega duha, ki vodi borbo med belimi in črnimi na osnovi dialektičnega mišljenja, ki ga zahteva strukturno vgrajena dialektika v šahovski igri.' (po: Bidev, 1972: 5)

Omeniti gre tudi vlogo šaha pri oblikovanju osebnosti, predvsem pri razvijanju talentov pri otrocih, pa nenazadnje celo v računalniški tehnologiji, znanstveniki s tega področja so namreč že pred nekaj desetletji ugotovili, da je prav šah zelo uporabno orodje pri razvijanju umetne inteligence. Na tem področju smo že dobro desetletje priča pravi tekmi med raziskovalci umetne inteligence, ki poskušajo sestaviti šahovski program, nepremagljiv za človeške možgane. Temu dosežku so sicer blizu, globine šaha pa so zaenkrat vendarle še nedosegljive.

Zaradi vseh teh lastnosti je šah našel vidno mesto v veliki večini razvitih civilizacij. Tu je le ena velika izjema – Japonska. Tam ima svoje mesto in tradicijo druga, še starejša miselna igra go, igra s povsem drugačnim idejnim izhodiščem, ki je tudi priljubljeno orodje v razvoju umetne inteligence. Ta igra, po zunanjih lastnostih in učinkih na ljudi, ki se z njo ukvarjajo, precej podobna šahu, je stara skoraj toliko kot japonska civilizacija in je tako zelo zakoreninjena v tamkajšnji kulturi, da druge miselne igre preprosto ne pridejo do izraza. Poleg goja se resda v zadnjih desetletjih vse bolj uveljavlja šogi, nekakšna vzhodnjaška različica šaha. V večini ostalih dežel pa šah zaseda prvo mesto med miselnimi igrami. Tako je njegov položaj in pomen bolj ali manj stalen, trenutna priljubljenost v določeni državi pa seveda variira in je odvisna od raznih dejavnikov. Zanimiv podatek, ki kaže na globalno razširjenost šaha : FIDE, Mednarodna šahovska zveza, je po številu držav članic povsem v vrhu med mednarodnimi športnimi družinami, saj ima kar 156 članic. Daleč spredaj je seveda Mednarodna nogometna zveza z 204 članicami. S pojavom interneta pa se je globalna prisotnost šaha še okrepila. Prav šah je namreč ena od športnih panog, ki so z internetom največ pridobile.

4.1.VLOGA ŠAHA V RAZVOJU OSEBNOSTI

Splošno znano je, da šah spodbuja intelektualni razvoj, predvsem pa vpliva na razvijanje logičnega mišljenja in na pridobivanje intelektualnih navad in veščin. O koristnosti šaha pri razvoju osebnosti, predvsem pa pri poučevanju otrok, so bile izvedene mnoge raziskave in napisane mnoge študije. Že leta 1531 je zapisal sir Thomas Elyot v svoji znameniti Book of the Governor, s katero je osnoval kasnejšo 'klasično vzgojo' angleških zasebnih šol, naslednje

besede : 'Izmed vseh iger, ki ne vsebujejo telesnega naprežanja, je najpriporočljivejši šah, zato ker je resnično izborni pripomoček, ki ostri razum in razvija spomin. Igranje šaha postane še posebej priporočljivo, če smo prebrali in upoštevali nasvete glede šahovskega razmišljanja.' (Jelen, 1991: 7)

Zanimiv odgovor na vprašanje, zakaj ravno šah kot tovrsten pripomoček, daje pogled v srednjeveške učne metode. Šolski učni program v srednjem veku je temeljil na triviumu: gramatiki, retoriki in logiki. Ob interpretaciji, da gramatika pokriva področje angleškega jezika, retorika ustno izražanje v znanosti in humanistiki in da je logika osnova matematičnega in empiričnega mišljenja, se da jasno videti, da je šah izjemno prikladen za povezovanje in krepitev teh osnovnih elementov! Gre za to, da šahovska igra nedvomno obsega logiko. (v Marjoran, 1988:18) Ugotavljajo celo, da je v osnovnih šolah primerneje trenirati logično mišljenje s pomočjo šahovskega igranja kot pa s pomočjo učbenikov logike, saj je znano, da se človek v procesu igre uči mnogo bolj motivirano in učinkoviteje kot na ostale načine. Številne raziskave dokazujejo hiter porast logičnih in analitičnih sposobnosti pri otrocih, potem ko jih igra resnično pritegne. Morda je skrivnost v konstantnem razmerju med praktičnim in abstraktnim, ki je značilno za šah. Logika in analiza, ki sta v osnovi abstraktna pojma, dobita na šahovnici zelo oprijemljive oblike. Vseeno pa šah ni tako tesno povezan z matematiko, kot se je dolgo domnevalo. Primerjave reševanja matematičnih in šahovskih problemov so pokazale, da zvrsti zahtevata različne veščine in sposobnosti. Raziskovali so tudi povezanost med splošno inteligentnostjo in sposobnostmi, ki so potrebne za dobro igranje šaha, vendar povezava ni ne direktna ne preprosta (v Marjoran, 1988 : 19).

Zelo pomemben je tudi vzgojni element šaha. Igralec je namreč odvisen izključno od sebe in povsem sam odgovoren za svoj dosežek, kar je za razvijajočo se osebnost dragocena izkušnja. Učenje šaha razvija tudi druge široko uporabne lastnosti: učenci se navadijo stalne (konstruktivne) samokritike in koncentracije, saj jih v to nasprotnik v partiji šaha preprosto prisili. Igra šaha je vrhunec iger, ki predstavljajo vso kompleksnost medosebnih odnosov s planirano borbo. To je igra potence in duha, ki prinaša spoznanje, da groba moč ni vse. Pri šahu je močno izražen tekmovalni in s tem torej agresivni element, a tudi zahteva po urejanju notranje strukture in harmonije ob spoznanju pravil (Praper, 1992 : 184).

Podobno mnenje najdemo tudi v delih vrhunskih pedagogov. Tako V. Suhomlinskij (1973) povzema svoje izkušnje z ugotovitvijo, da si brez šaha ne more predstavljati polnovrednega oblikovanja duhovnih sposobnosti mlajših osnovnošolcev, zato naj bi ga vpeljali ravno v osnovne šole. Šah je izvrstna šola analitičnega in premočrtnega (konvergentnega) mišljenja, navaja

na doslednost miselnih operacij, razvija sposobnost predvidevanja in uvidenja, da morajo odločitve sloneti na realnih pogojih in točnem izračunu. Šahovsko izpopolnjevanje razvija tudi sposobnosti primerjalne miselne analize, klasificiranja in posploševanja. Oblikuje sposobnost za iskanje optimalnih rešitev v kompleksnih položajih pod skrajnimi pogoji. S šahom krepimo operativni spomin, sposobnost zbranosti in osredotočenosti ter zmožnost hitrega prenosa težišča koncentracije. Šah razvija neodvisno mišljenje in osebnostno aktivnost. (Jelen, 1991: 11).

Veliko večino zgoraj navedenih trditev potrjujejo številne raziskave in poskusi. Eksperiment v Izraelu (žal je ostal nedokončan) je pokazal, da se poučevanje šaha nedvomno odraža v izboljšani šolski disciplini (Marjoran, 1988 : 22). Raziskave – študije spoznavnih (kognitivnih) stilov in testiranja sposobnosti sklepanja – potrjujejo, da metodično treniranje šaha razvija pri osnovnošolskih otrocih logično mišljenje, intelektualno sposobnost za učenje in prispeva k njihovi šolski uspešnosti. Učenci, ki so se v šoli sistematično ukvarjali s šahovsko interesno dejavnostjo, bistveno odstopajo od učencev, ki so se na primerljiv način ukvarjali z drugimi dejavnostmi. Odstopajo po večji pripravljenosti za razmišljanje, po večji učinkovitosti razmišljanja in po manj impulzivnem spoznavnem duhu. (povzel Jelen po Kauke, 1988, 32). Ena izmed raziskav venezuelskega ministrstva za razvijanje inteligentnosti je vključevala dve skupini po petdeset otrok, ki sta dosegli enake rezultate na Wechslerjevem inteligenčnem testu (WISC IQ). Eno izmed skupin so nato intenzivno poučevali v šahovski igri, nato ponovno testirali in ugotovili pomemben dvig IQ. Ti in drugi ugodni izidi predhodnih raziskav so privedli k odločitvi, da je od leta 1988 šahovski pouk obvezen šolski predmet za vse osnovne šole v tej južnoameriški deželi. (Marjoran, 1988: 25).

Zaradi opisanih pedagoških lastnosti šaha so tudi v nekaterih drugih državah že pred leti uvedli v osnovne šole izbirni predmet, kjer se učenci seznanjajo z zakonitostmi in skrivnostmi te igre. Dejavnost v tej smeri že nekaj let poteka tudi pri nas. Šahovska zveza Slovenije si je namreč za enega glavnih dolgoročnih programskih ciljev zastavila postopno uvedbo izbirnega predmeta s šahovsko vsebino v osnovnih šolah. V letu 2002 je ministrstvo za šolstvo šah uvrstilo na seznam izbirnih osnovnošolskih predmetov. Pedagoška uporabnost šaha je gotovo eden od razlogov za prisotnost te igre takorekoč po vsem svetu. Razloge za posebno mesto šaha med igrami pa lahko iščemo tudi v med ljudmi ukoreninjenem prepričanju, da je sposobnost dobrega igranja šaha tesno povezana z izrazito nadpovprečnimi umskimi sposobnostmi. Vendar pa, zanimivo, tega mnenja doslej še ni potrdila nobena raziskava.

5. ŠAH V SLOVENSKEM ČASOPISJU

Prvi znani zapisi o slovenskih šahistih segajo v prvo polovico devetnajstega stoletja, vendar izven meja slovenskega ozemlja. Bolj pa me je zanimal začetek slovenskih šahovskih koticov in rubrik v pravem pomenu besede, zato sem raziskal gradivo od pojava prve slovenske šahovske rubrike leta 1868 naprej. Doslej je bila pri nas izvedena le ena tovrstna raziskava, naredil pa jo je zgodovinar profesor Ivan Zika, ki je izsledke objavil v zborniku Slovenski šah iz leta 1972. Njegove ugotovitve sem vzel za osnovo moje raziskave, sam pa sem pregledal tudi gradivo od Druge svetovne vojne do danes, ki ga Zikova raziskava ni zajemala. Pomagal sem si predvsem z gradivom, dostopnim v Narodni in Univerzitetni knjižnici v Ljubljani in v arhivu Delavske knjižnice, enote Knjižnice Otona Župančiča v Ljubljani. Pri raziskovanju dostopnega gradiva sem zaradi večje preglednosti le-to ločil na štiri časovna obdobja, ki jih razmejujejo trije za Slovenijo nedvomno najpomembnejši zgodovinsko-politični dogodki v dvajsetem stoletju: obe svetovni vojni in osamosvojitve leta 1991. Gradivo pa je bilo smiselno razdeliti tudi vsebinsko: specializirane šahovske publikacije sem ločil od šahovskih rubrik in koticov v rednem časopisju. Raziskava pojavljanja šahovskega gradiva v rednem časopisju zajema vse slovenske dnevnike in pomembnejše tedensko in mesečno časopisje.

5.1. SLOVENSKE ŠAHOVSKE REVIIJE

Kot mnoge druge dejavnosti ima tudi šah specializirane publikacije, revije, glasila in podobno. Ker pa jih je bilo na slovenskem razmeroma malo, pa tudi zaradi dokaj ozkega kroga bralcev – berejo jih seveda predvsem šahisti – sem jih uvrstil v ta pregled bolj zato, da bi zaokrožil celoto, kot pa zaradi raziskave same.

ŠAH (1922-1923)

Leta 1922 so slovenski ljubitelji šaha dočakali svoj prvi pravi šahovski časopis. To je bil mesečnik s preprostim naslovom 'Šah', ki ga je julija tega leta začel izdajati Mariborski šahovski klub za Jugoslovansko šahovsko zvezo. Uredniški odbor pod vodstvom Emila Kramerja je obljubil bralcu strokovne razprave, članke feljtonske in humoristične narave ter aktualne partije z najpomembnejših turnirjev (Kramer, 1922 : 3). Za zgled so vzeli odlični dunajski časopis Wiener Schachzeitung, ki mu je znani šahovski mojster in publicist Georg Marco že ob koncu 19. stoletja zagotovil vodilno mesto v svetu med tovrstnimi publikacijami.

Časopis šah, ki je obsegal osem strani, je iz praktičnih razlogov izhajal v dvojnih številkah vsaka dva meseca. Zanimivo je, da so uredniki objavljali članke v jeziku njihovih avtorjev, in tako lahko na isti strani najdemo članke v slovenščini, srbščini oziroma hrvaščini, pa tudi v nemščini. Kot kaže, so se trudili ugajati čim širšemu krogu bralcev. Največ prostora so namenili objavi partij z velikih turnirjev s komentarji njihovih avtorjev ali drugih priznanih šahistov. Seveda je dal tu največji prispevek dr. Milan Vidmar, najboljši šahist tega prostora v tistem času. Objavljali so poročila z velikih mednarodnih turnirjev in s turnirjev pod okriljem Jugoslovanske šahovske zveze. Redno so poročali o delovanju klubov s področja tedanje Kraljevine Jugoslavije in delovanju organov šahovske zveze, tako da lahko rečemo, da je bil mesečnik Šah med drugim uradno glasilo ŠZJ. Svojo rubriko je imel problemski šah, vsaka številka je prinašala od pet do deset novosestavljenih problemov, objavljali pa so tudi poročila s tekmovanj problemistov. Tej posebni zvrsti šaha so v tistem času posvečali bistveno več pozornosti kot v zadnjih desetletjih.

Izdajatelji prvega šahovskega časopisa na naših tleh pa so bili tudi tržno naravnani; v vsaki številki so oglaševanju namenili kar dve ali tri strani. Kljub temu je že decembra 1923, dobro leto po nastanku, z dvanajsto številko Šah prenehal izhajati.

Problemist: sestavljalec šahovskih problemov (Bajec in drugi, 1994 : 1077)

ŠAH (1949-1952)

Šahovska zveza Slovenije je dobila svoje lastno glasilo šele po drugi svetovni vojni. Takrat je razvoj šahovske dejavnosti dobil krila na področju celotne Federativne ljudske republike Jugoslavije. Šah je postal eden od pomembnih pripomočkov pri utrjevanju politike bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov. Na mladinskih delovnih akcijah je bil šah ena od prevladujočih dejavnosti v prostem času. Zelo pomembno vlogo pri popularizaciji šaha in oblikovanju šahovske kulture je odigrala Jugoslovanska ljudska armada. Velika večina fantov se je igre naučila v vojski, če že prej niso prišli v stik z njo. Znane so številne anekdote, po katerih so bili dobri šahisti v vojski deležni raznih majhnih, a pomembnih ugodnosti. Na športnih igrah JLA je postal šah ena od najbolj cenjenih disciplin. Jugoslovanska armada je imela celo svoje predstavnike v Centralnem odboru novoustanovljene Šahovske zveze Jugoslavije. Skratka, v nekaj letih po vojni se je v Jugoslaviji razvila šahu zelo naklonjena družbena klima.

Ta pojav pa pravzaprav ni presenetljiv, če pogledamo tedanje trende v razvoju šaha v okviru geopolitične delitve sveta po drugi svetovni vojni. Šah je takrat postajal ena od prestižnih dejavnosti v deželah Vzhodne Evrope, lahko rečemo tudi v državah s komunistično ureditvijo. Sorazmerno s tem dogajanjem je šahovska kultura v Zahodni Evropi in Ameriki stagnirala. Razumljiva izjema na Zahodu je bila Kuba, ki je pač v vsem posnemala Velikega brata Sovjetsko zvezo. V obdobju hladne vojne je prišlo celo do tega, da so Američani samo igro kar neposredno povezovali s komunizmom. Status šaha v ZDA pa se je korenito spremenil s pojavom ameriškega čudežnega dečka Roberta 'Bobbyja' Fischerja ob koncu petdesetih let, ki je na nek način razširil bojišče hladne vojne tudi na šahovnico. Odnos do šaha v Ameriki se je bistveno spremenil. Šah je bil še vedno nekaj 'ruskega', vendar odtlej tudi nekaj, v čemer so lahko Američani boljši.

Nekaj let po drugi svetovni vojni so torej dozorele razmere za pojav prvega uradnega glasila Šahovske zveze Slovenije. To je prvič izšlo 25. februarja 1949, tudi tokrat pod preprostim naslovom 'Šah'. V prvem uvodniku je tedanji predsednik Šahovske zveze Slovenije Edo Turnher obljubil bralcem : 'Šah bo seznanjal čitatelje z organizacijskimi problemi šaha, zlasti v Sloveniji, nadalje v Jugoslaviji, s šahovskimi prireditvami, dogodki in zanimivostmi po naših federalnih edinicah, nič manj pa tudi z vsemi pomembnejšimi šahovskimi dogodki iz vsega sveta. Naš list bo uvajal začetnika v lepote in skrivnosti šahovske igre, gojil bo problemski šah, skratka, naš namen je, list dvigniti na raven pomembne šahovske revije. Pri vsej obilici dela in nalog pri našem listu bomo dosledno in odločno ostali čuvarji programa, kakor je jasno načrtan v pravilih Šahovske zveze Jugoslavije, ki jih smemo na kratko definirati : vse za kulturni napredek in socialni razvoj naše domovine. (Turnher, 1949 : 3)

List je izhajal enkrat mesečno na 24 straneh. Vsebina je bila dovolj pestra, poleg obveznih poročil o delovanju organov Šahovskih zvez Slovenije in Jugoslavije je mesečnik prinašal turnirska poročila s članskih in mladinskih prvenstev republike in države, pa tudi s turnirjev s celega področja tedanje države. Časopis je imel rubriko za ljubitelje problemskega šaha, ki je bil v povojnem obdobju deležen precej večje pozornosti kot danes. Tu je bil tudi 'Kotiček za pouk', rubrika, namenjena predvsem vedoželjnim mlajšim bralcem, kjer so vidnejši slovenski šahisti tiste dobe na lahko razumljiv in poučen način komentirali svoje partije. Na svoj račun so prišli tudi zahtevnejši bralci oziroma boljši šahisti, ki jim je bila namenjena rubrika 'Teoretske zanimivosti'. Tam so slovenski velemejstri in mojstri obdelovali napredek teorije šahovskih otvoritev na podlagi najnovejših teoretsko pomembnih partij. Največji prispevek pri tem delu je dal že takrat legendarni slovenski velemejster Vasja Pirc, ki je sicer že pred drugo svetovno vojno vodil odlično šahovsko rubriko v časopisu Jutro. Mesečnik Šah je vsako številko zaključil s

kroniko, ki je zabeležila vse šahovske aktivnosti v Sloveniji in pomembnejše v federaciji.

Položaj in pomen šaha v povojni družbi zanimivo ponazarja eden od uvodnikov Frančka Brgleza, v katerem se da lepo razbrati tudi splošno razpoloženje in duh povojne družbe, prežet s socialistično mislijo : 'Zato je tudi naš mladi fizkulturni in šahovski pokret zajel predvsem najširše množice naše delavske, kmečke, srednješolske in študentske mladine. Mladina je tista, ki visoko dviga zastavo nove, socialistične Jugoslavije, iz nje rastejo iz dneva v dan novi in novi vrhunski tekmovalci. Ljubezen mladine do fizkulture in šaha po eni in izdatna pomoč ljudske oblasti po drugi strani sta omogočili take uspehe, da smo danes že v marsikateri panogi dosegli rezultate mednarodne vrednosti. Sigurno pa je, da bomo tudi v bodoče želi na fizkulturnem in šahovskem polju vedno večje uspehe, saj lahko fizkultura in šah resnično napredujeta in se razvijata le v socialističnih deželah.' (Brglez, 1949 : 26) V istem članku lahko preberemo, seveda v oblastem všečnem jeziku, od kod tako velika razlika v obsegu šahovskih aktivnosti pred vojno in po njej : 'Pred vojno se je mladina sicer zanimala za šah, toda protiljudska oblast ni šahu posvečala prav nobene skrbi, ker ji pri izkoriščanju in preganjanju delovnega ljudstva ni mogel koristiti. Zato, če izvzamemo nekaj redkih izjem, šah ni napredoval in tudi ni mogel napredovati, saj ni pognal korenin med množicami, med mladino.' (Brglez, 1949 : 26) Tu vidimo, da je šah v povojni Sloveniji in Jugoslaviji, tako kot v veliki večini socialističnih držav, dobil vlogo nekakšnega veznega člana med delovnim ljudstvom, še posebej med socialistično mladino. To vlogo, poleg že omenjenega prestižnega in celo politično obarvanega statusa vrhunskega šaha, je obdržal več desetletij. Vzor socialističnim deželam pa je bila tudi v tem pogledu Sovjetska zveza, kjer so šahu namenili takšno družbeno vlogo že sredi dvajsetih let prejšnjega stoletja. Zagotovo je pri tem razvoju dogodkov pomembno vlogo igralo tudi dejstvo, da sta bila Lenin in Trocki navdušena šahista. Mariborski šahovski vele mojster in publicist Georg Mohr o razvoju šaha v Sovjetski zvezi: 'Kaj hitro so se odločili za svojevrsten eksperiment. Želeli so izobraziti narod po načelih marksizma, šah pa naj bi bil idealno sredstvo za razvijanje znanstvenega racionalnega mišljenja, ki naj bi posledično slabilo vpliv močne ruske pravoslavne cerkve'. Šah je bil torej, zanimivo, tudi eno od sredstev za slabitev moči cerkve in obenem krepitev položaja komunizma v mladi Sovjetski zvezi.

Čeprav je bil časopis Šah dovolj zanimiv in kakovosten, je doživel podobno usodo kot njegov soimenjak iz dvajsetih let. Izhajal je namreč samo do leta 1952. Razlogi za prenehanje izhajanja so bili najverjetneje povezani s pomanjkanjem denarja, saj se je dežela še vedno otepala posledic Druge svetovne vojne. Z njegovim koncem se je začelo zelo dolgo obdobje, ko

slovenski ljubitelji šaha niso imeli strokovne šahovske revije v svojem jeziku. Zato so posegali po tovrstni literaturi iz drugih republik tedanje Jugoslavije, med katerimi je po kakovosti in priljubljenosti izstopal zagrebški mesečnik Šahovski glasnik.

VESTNIK (1976 – 1988)

Leta 1976 je Šahovska zveza Slovenije končno postavila na noge nov šahovski časopis, Vestnik, ki je bil tudi uradno glasilo ŠZS, in tako končala kar četrto stoletja dolgo obdobje brez tovrstne publikacije. Vestnik je najprej izhajal v ciklostilni tehniki, pozneje pa dvomesečno v tiskanih brošurah. Leta 1988 pa je glasilo zaradi finančnih težav nenadoma ugasnilo.

ŠAH (1988)

Pri naslednjem poskusu oživitve slovenske šahovske revije se je zgodba skoraj v celoti ponovila. Šahist je začel izhajati leta 1988 in je bil tako kot Šah mesečnik Šahovske zveze Slovenije. Revija je pravzaprav spremenila samo ime, vse ostalo je bilo enako kot pri leto starejšem poskusu. Očitno pa se je ponovil tudi finančni del zgodbe in tudi Šahist je doživel le krstno številko.

ŠAHOVSKA MISEL (1991 –)

Mesečno glasilo Šahovske zveze Slovenije z imenom Šahovska misel je bilo ustanovljeno 22. februarja 1991. S tem se je zaključilo nekajletno obdobje neuspešnih poskusov, da bi slovenski šah končno spet dobil svojo lastno mesečno revijo. Revija Šah je namreč ugasnila kmalu po nastanku. Predsednik Šahovske zveze Slovenije je v uvodni številki novo šahovsko revijo pospremil na pot z besedami : 'Po nekajkratnih poskusih smo prepričani, da gre tokrat za revijo, ki bo predstavljala trajno šahovsko strokovno in kulturno vrednoto, saj je eden od namenov revije spodbujanje razvoja šahovske kulture v širšem pomenu besede. Temu primerno je tudi zamišljena njena vsebinska zasnova :

- v reviji bomo predstavljali tekoča šahovska dogajanja v Sloveniji, organizirana v okviru Šahovske zveze Slovenije, temeljnih šahovskih organizacij, šahovskih krožkov, ostalih delovnih sredin ali krajih;
- bralce bomo seznanjali z vsemi pomembnejšimi mednarodnimi šahovskimi dogodki;
- posebno pozornost bomo namenjali strokovnemu usposabljanju ter spreminjanju in spodbujanju duhovne, kulturne in znanstvene ustvarjalnosti šaha;
- prikazovali bomo zgodovino slovenskega šaha in beležili dogodke, da ne bodo šli v pozabo;

- za širok krog bralcev bodo zanimive razvedrilne in zabavne rubrike.'

Šahovsko misel je v prvih letih izdajalo Šahovsko društvo Vrhnika, glavni urednik je bil Angelo Arčon, odgovorni urednik in avtor večine prispevkov pa mednarodni mojster Leon Gostiša. V prvih letnikih je revija izpolnjevala vse naloge in cilje, ki si jih je zadala leta 1991. Po petih letih pa so se začele resne težave, saj je večini sodelavcev začelo primanjkovati časa za kakovostno delo pri Šahovski misli. Zato je revija kar nekajkrat izšla z večmesečno zamudo. Končna posledica vsega tega je bila, da je Šahovska zveza Slovenije leta 1998 preselila sedež revije v Maribor, glavni in odgovorni urednik pa je postal velemojster Georg Mohr. Revija je pod novim vodstvom nekoliko spremenila koncept, vendar pa so vsi bistveni elementi ostali podobni prvotni obliki. Največja razlika med novo in staro izvedbo revije je precej bolj sproščen in bolj oseben ton, s katerim avtor nagovarja bralca.

Konec leta 2000 je revija doživela dve pomembni spremembi. Iz četrtnika se je končno prelevila v mesečnik, kar je bilo v dobi visoko razvite informacijske tehnologije nujnost. Šah je namreč med športi, ki so z razvojem novih tovrstnih tehnologij, predvsem interneta, največ pridobili. Druga novost pa je bila, da je bilo odtlej Šahovsko misel mogoče kupiti tudi v prosti prodaji in ne le preko naročnine.

Šahovska misel je skozi vse obdobje samostojne Slovenije poskušala odigrati vlogo, ki so ji jo namenili ustanovitelji, torej vlogo osrednje slovenske šahovske publikacije, in je vsekakor revija, ki ji je uspelo zdržati najdaljše časovno obdobje doslej med specializiranimi šahovskimi revijami na majhnem, a zahtevnem slovenskem trgu. Po osamosvojitvi Slovenije je pred Šahovsko mislijo stala zahtevna naloga, da zapolni prostor, ki so ga v skupni državi dolga desetletja obvladovale mednarodno priznane šahovske publikacije iz šahovskih središč nekdanje Jugoslavije Beograda in Zagreba.

ŠAHOVSKI VESTNIK (1996 – 2003)

Po vsebini je Šahovski vestnik, ki je tudi uradno glasilo Šahovske zveze Slovenije, nekakšno dopnilo Šahovske misli. Vestnik izhaja mesečno od leta 1996 in objavlja rezultate uradnih tekmovanj pod okriljem ŠZS, ostalih pomembnejših tekmovanj v Sloveniji, razpise turnirjev in ostale podatke, ki bi jih lahko potrebovali slovenski šahisti. Revijo je od začetka pa vse do konca leta 2002 urejal tedanji tajnik ŠZS Aleš Drinovec. Takrat je urednikovanje prevzel urednik Šahovske misli Georg Mohr. V letu 2003 se Šahovski vestnik zaradi zmanjšanja stroškov združi s Šahovsko mislijo in odtlej izhaja kot njen del.

5.2. ŠAHOVSKE RUBRIKE V ČASOPISJU

Osrednja pozornost moje raziskave je bila namenjena šahovskim rubrikam v slovenskem časopisju, saj so po mojem mnenju prav te pravi odsev šahovskega utripa, odnosa šaha z mediji in veljave šaha v družbi v določenem obdobju. Štiri obdobja, na katera sem razdelil ta pregled, sem razmejil z obema svetovnima vojnama in slovensko osamosvojitvijo.

5.2.1. RUBRIKE PRED PRVO SVETOVNO VOJNO

SLOVENSKI GLASNIK (1868)

Prva slovenska šahovska rubrika se je pojavila 1. marca 1868 v tretji številki Slovenskega glasnika, ki je izhajal v Celovcu. Njena urednika sta bila Josip Ogrinec in Ivan Kos, navdušena šahista in študenta na Dunaju, ki sta uspela nagovoriti Antona Janežiča, urednika in izdajatelja Slovenskega glasnika, da je v svoj list vključil tudi šahovsko rubriko (Zika, 1972 : 116). Do pojava prve šahovske rubrike je slovensko časopisje čakalo več kot sedemdeset let od svojih začetkov, saj se prvi slovenski časopis pojavlja v času razsvetljenstva – to so bile Lublanske novice v letih 1797 – 1800 (v Amon, 1996: 50).

Ogrinec in Kos sta sestavila slovensko šahovsko izrazoslovje, ki sta ga v rubriki tudi predstavila bralcu, povabila sta slovenske sestavljalce šahovskih nalog (te danes delimo na probleme in študije), naj sodelujejo s svojimi prispevki. Dobre naloge naj bi bile objavljene, svoje ime pa naj bi v rubriki zasledili tudi uspešni reševalci nalog.

Čeprav sta Ogrinec in Kos očitno resno zastavila svojo rubriko, je ta izšla le trikrat. S šesto številko je namreč Slovenski glasnik prenehal izhajati.

Ogrinčeva naloga oziroma problem iz tretje številke pa je vseeno nekakšen začetnik slovenske šahovske književnosti na domačih tleh (Zika, 1972 : 118).

LJUBLJANSKI ZVON (1885 – 1888)

Šahovska rubrika v Ljubljanskem Zvonu je bila prva trajna tovrstna rubrika na slovenskem. Še več. Bila je tudi prva večja šahovska manifestacija na slovanskem trgu, saj je rubrika v Slovenskem glasniku izšla samo trikrat (Zika, 1972 : 125). Med leti 1885 in 1888 je rubriko v Ljubljanskem Zvonu, ki je bil sicer literarni mesečnik, urejal Janko Kalan. Svoje načrte ob uvedbi nove rubrike je predstavil takole : 'Da primerno gojimo in slavimo to mikavno in duhovito igro, podajali bodemo vsak mesec vsaj po eno nalogo s popolno rešitvijo in kratko oceno; dalje po edno zanimivo igrano partijo in tu pa tam kak 'završetek' (konec igre); priobčevali bodemo razne novice o šahu in slavnih šahovcih, književne novosti itd. , ter prosimo slovenske šahofile, da nas izvole podpirati, da bode 'Ljubljanski zvon' veren načelu svojemu, tudi tu

kolikor mogoče izviren.' V treh letih je Kalan objavil 36 problemov in 10 partij. Vzporedno je na platnicah Zvona izhajal tudi učbenik šahovske igre, prvi na ozemlju Slovenije in nekdanje Jugoslavije (Zika, 1972 : 137). Ljubljanski Zvon pa je bil predvsem prvi, ki je nadaljeval in ohranjal tradicijo slovenskega problemskega šaha, ki mu je mesto v zgodovini problemskega šaha zagotovil prvi in najslavnejši slovenski problemist Josip Plahuta. V teorijo problemskega šaha je namreč prinesel pomembno novost, ki se po njem imenuje 'Plahutovo sečišče' (Zika, 1972 : 120).

ROGAČ (1886 – 1888)

Kmalu za Ljubljanskim Zvonom je šahovsko rubriko odprl tudi Rogač, humoristični list, ki je izhajal v Ljubljani na štirinajst dni. V deveti številki letnika 1886 je bil objavljen prvi šahovski problem, tudi to rubriko pa je vodil Janko Kalan. V skladu z usmeritvijo lista je poleg korektnih objavljaj tudi šaljive probleme. Do leta 1888 je Rogač objavil skupaj 8 partij in 24 problemov (Zika, 1972 : 137).

SLOVAN (1902 – 1904)

V literarnem mesečniku Slovan , ki je izhajal v Ljubljani, je šahovska rubrika izhajala občasno med leti 1902 in 1904. Urednik rubrike je bil od 1. 12. 1902 do 1. 5. 1903 Janko Mulaček; ta je nato odšel v Ameriko. Od 1. 9. 1903 do 1. 7. 1904 je vodil – neredno – to rubriko Milan Vidmar, naš kasnejši vele mojster. Revija je objavila 12 originalnih problemov in 11 partij, pa reprodukcije problemov (Zika, 1972 : 137).

DOM IN SVET (1901 – 1909)

Mesečnik Dom in svet, 'list s podobami za leposlovje in znanstvo', je gostil osrednjo rubriko za problemski šah na slovenskem. Prvi urednik šahovske rubrike je bil od 1. 8. 1901 do 1. 5. 1902 Janko Mulaček, 1. 9. istega leta pa je urejanje prevzel Andrej Uršič, svetovno znani problemist, ki je rubriko urejal do leta 1909. V tem času je objavil natančno 400 problemov. (Zika, 1972 : 137) Njegova rubrika je navadno vsebovala štiri ali šest problemov oziroma nalog, kot jih je sam imenoval. Poleg tega je prinašal pravilne rešitve prejšnjih nalog. Posebna privlačnost rubrike je bila možnost bralcev, da se borijo za knjižne nagrade, ki so jih prejeli najboljši reševalci. Občasno je v rubriki mogoče najti tudi poglavje 'Šahovske novice', kjer je Uršič na skopo odmerjenem prostoru seznanjal bralce z najpomembnejšimi novicami z mednarodnih turnirjev in novimi šahovskimi knjigami.

MENTOR (1909 – 1914)

Po koncu rubrike v mesečniku Dom in svet je Andrej Uršič kmalu nadaljeval svoje delo na šahovskem področju. S šolskim letom 1908/1909 je v Ljubljani namreč začel izhajati dijaški mesečnik Mentor, 'list za srednješolsko dijaštvo', ki ga je izdajal zavod sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano. Prva Uršičeva rubrika je izšla v petem zvezku tega letnika. Do leta 1914 je objavil 98 šahovskih problemov, poleg tega pa je v nadaljevanjih objavil kratek pouk o šahovski igri in najpomembnejše dele teorije šahovskih otvoritev tistega časa. Kot prvi pa je v slovenščini objavil teoretični pouk o problemski šahovski umetnosti pod naslovom : Navod za šahovo igro in Razprava v malem o šahovskih nalogah ali problemih (Zika, 1972 : 126).

5.2.2. RUBRIKE MED 1. IN 2. SVETOVNO VOJNO

JUTRO (1929 – 1941)

Jutro, 'dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko', je bil osrednji ljubljanski in slovenski meščanski dnevni časopis med leti 1920 in 1945, ko je prenehal izhajati. Z letom 1929, natančneje 6. januarja tega leta, je Jutro uvedlo šahovsko rubriko, ki je kmalu postala znamenita, saj sta jo urejala šahovska velemojstra, pa tudi odlična šahovska publicista dr. Milan Vidmar in dr. Vasja Pirc. Šahovska rubrika Jutra je bila prva slovenska šahovska rubrika v dnevnem časopisju. Na prošnje bralcev, ki so bili že več let brez šahovske rubrike, je časopis pridobil dr. Vidmarja za sodelovanje v tedenski rubriki in odtlej so bili bralcem vsako nedeljo na voljo komentarji z velikih mednarodnih turnirjev, ocene in najave domačega šahovskega dogajanja ter komentar aktualne velemojstrske partije izpod peresa dr. Vidmarja. V svojem prvem članku je ta predstavil svojo vizijo prave šahovske rubrike : 'Niti šahovskih knjig niti strokovnega časopisja šahovska rubrika ne more nadomestiti. Zato pa naj h koncu tedna prinaša ljubiteljem šaha malenkosti, ki res razvesele, ki pogloblje mimogrede razumevanje, ki na kratko informirajo o šahovskih dogodkih.' (Vidmar, 1929: 14) Dr. Vidmar je tudi opisal svoje želje in cilje glede svoje rubrike : 'Ravno takih šahistov je največ, ki nimajo časa za temeljit študij teorije. Njim so potrebne majhne doze, servirane v lahki, prebavljivi obliki. Te površne šahiste bom poskusil prevariti s svojimi prispevki, da postanejo disciplinirani, da počasi opuste ukoreninjene napake, da se skratka malo nauče teoretičnih stvari, katerih prav za prav nečejo študirati.' (Vidmar, 1929:14)

Vidmarjev izostreni pedagoški čut (bil je namreč tudi eden ustanoviteljev in prvih profesorjev na ljubljanski univerzi) je v tej rubriki prišel lepo do izraza. Rubrika je dobila svoje stalno mesto, vendar ne na športnih straneh, ampak na strani z modo in radijskimi sporedi. Mnenje, da šah spada med športne discipline, je namreč sodeč po položaju v časopisju začelo prevladovati šele po drugi svetovni vojni.

Oktober 1934 se je sodelovanje prekinilo, rubriko pa je prevzel dr. Vasja Pirc. Obdržal je povsem enako obliko in dolžino rubrike, pa tudi po kakovosti člankov ni zaostajal za Vidmarjem. Pomembna razlika je le v tem, da se je Pirc spretno vzdržal komentarjev s položaja 'staroste slovenskega šaha', kar je bil seveda v tistem času privilegij Vidmarja. Rubrika je izhajala brez prekinitev vse do leta 1941. Zadnji članek dr. Pirca je bil objavljen 6. aprila tega leta, na dan, ko so sile osi napadle Jugoslavijo. Čeprav je Jutro še naprej izhajalo tudi med vojno, se je sodelovanje z dr. Pircem končalo. Vzrok je verjetno v tem, da se je časnik v tem obdobju pridružil tistemu delu časopisja, ki je nasprotoval komunizmu in marksizmu.

SLOVENEK (1931 – 1941)

V dnevnem časniku Slovenec se je šahovska rubrika začela pojavljati 21. novembra 1931, urejal pa jo je Jože Šorli (Zika, 1972 : 144). Ta nedeljska rubrika je prinašala komentar dogajanja na mednarodnih turnirjih, eno ali dve aktualni partiji s kratkim komentarjem in šahovski problem. Po dolžini, obliki in vsebini je rubrika močno podobna Vidmarjevi rubriki v Jutru. Tudi ta rubrika se je obdržala vse do začetka Druge svetovne vojne, resda pa z manjšimi presledki (v letu 1937 so se namesto rubrike pojavljali občasni napovedniki turnirjev v Sloveniji in bližnji okolici).

DRUŽINSKI TEDNIK (1935 – 1936)

Šahovska rubrika v Družinskem tedniku je trajala le kratek čas v letih 1935 in 1936, ni pa bila rubrika v pravem smislu besede. To je bila reportaža v nadaljevanjih, ki jo je pripravljala velemojster Vasja Pirc in je poročala o velikih turnirjih v Moskvi leta 1935 in v Nottinghamu leta 1936. Družinski tednik je tudi prinašal partije in probleme, ki jih je priobčeval Anton Preinfalk (Zika, 1972 : 144).

5.2.3. RUBRIKE MED LETI 1945 IN 1991

LJUDSKA PRAVICA (1946 – 1959)

Ljudska Pravica, eden prvih povojnih slovenskih dnevnikov, je uvedla šahovski kotiček že leta 1946. Tam so bile skoraj vsak dan objavljene kratke vesti iz jugoslovanskega in slovenskega šahovskega življenja, približno enkrat tedensko pa je časopis objavil tudi komentirano partijo. Te komentarje je največkrat prispeval ing. Milan Vidmar mlajši. Vendar pa to ni bila rubrika v pravem pomenu besede, saj ni imela kakršnegakoli prepoznavnega koncepta. Šlo je le za šahovski kotiček, ki se ga je uredništvo trudilo kolikor mogoče redno vzdrževati. Izjemoma pa je Ljudska pravica namenjala precej več prostora šahu v avgustu leta 1950, ko je bila v Dubrovniku šahovska olimpiada. Ta dogodek je bil še posebnega pomena za slovenski šah, saj je imelo moštvo Jugoslavije, ki je osvojilo zlato medaljo, v svoji vrsti med šesterico reprezentantov kar tri slovenske šahiste.

Ko je Ljudska Pravica leta 1951 postala tednik, je šahovski kotiček obdržal enako obliko. Poslej se je pojavljal pod naslovom 'Kratke šahovske novice'. Šele leta 1956 pa je časnik dobil pravo šahovsko rubriko. Imenovala se je 'Za naše šahiste', tedensko pa je prinašala šahovske probleme in študije in obenem pravilne rešitve prejšnjih nalog, pa tudi kratke šahovske vesti. Tokrat je rubrika trajala le tri leta, saj sta se leta 1959 Ljudska Pravica in Slovenski poročevalec združila v nov dnevni časnik Delo.

TOVARIŠ (1946 – 1973)

Tovariš je bil ilustrirani tednik enega povojnih dnevnih časopisov Slovenskega poročevalca, pozneje, ko se je ta združil z Ljudsko pravico, pa dnevnika Delo. Medtem ko Slovenski poročevalec praviloma ni objavljala šahovskih prispevkov, je tedenska izdaja že leta 1946 uvedla šahovsko rubriko. Ta je po že ustaljenem vzorcu vsebovala šahovski problem z rešitvijo iz predhodne številke, eno ali dve komentirani partiji z aktualnih turnirjev, pa tudi šahovske novice iz Slovenije in Jugoslavije ter poročila in komentarje z večjih dogodkov v tujini. Rubrika je v tej zajetni obliki vztrajala do julija 1949, v naslednjih treh letih pa so se pojavljali le še občasni komentarji in karikature s šahovsko vsebino. Oktobra 1952 pa se je rubrika obnovila v stari podobi.

Do leta 1956 je bila ta rubrika največja in najpomembnejša povojna šahovska rubrika. Junija tega leta pa so uredniki spremenili koncept rubrike in začeli objavljati sistematično predstavitev problemskega šaha, prvo v našem časopisju po več kot štiridesetih letih. Od takrat je Tovariš gostil problemsko

rubriko, ki je izhajala z dveletno prekinitvijo (med letoma 1963 in 1965) vse do leta 1973, ko je Tovariš nehal izhajati.

DELO (1961 – 1965, 1984 -)

Od svojega nastanka z združitvijo Ljudske pravice in Slovenskega poročevalca leta 1959 je Delo osrednji slovenski dnevni časopis. V prvih letih Delo ni imelo redne šahovske rubrike. Kljub temu pa je redno objavljalo precej veliko število člankov s šahovsko vsebino, predvsem zaradi spleta okoliščin. V teh letih (ob koncu petdesetih in v začetku šestdesetih) je Sloveniji oziroma Jugoslaviji namreč pripadla organizacija več mednarodno zelo odmevnih šahovskih prireditev. Verjetno je bila posledica tega, da je časopis objavljaval veliko komentarjev teh dogodkov, vendar pa so bili ti komentarji neredni in izpod peresa večjega števila komentatorjev.

To stanje pa se je spremenilo ob velikem mednarodnem turnirju na Bledu leta 1961, ki je bil morda največji turnir v svetu dotlej po drugi svetovni vojni (Delo je celo napovedovalo, da 'bo blejski turnir najmočnejši turnir vseh časov' (Delo, 31. 8. 1961)). Temu veleturnirju, ki je trajal kar cel mesec, je Delo posvečalo ogromno pozornost, pač v skladu s tedanjim prestižnim statusom šaha v socialističnih deželah. Jugoslavija je bila v tem obdobju namreč že ena od vodilnih šahovskih velesil v svetu. Tako je bil v Delu redno objavljen komentar Frančka Brgleza o dogajanju na Bledu, k sodelovanju pa so povabili tudi nekaj vrhunskih velemojstrov, ki so igrali na turnirju, in objavili njihove komentarje s turnirja. Značilen primer tedanjega statusa šaha v medijih je izdaja Dela dne 4. oktobra 1961, ki je sovpadala z zaključkom blejskega veleturnirja. V tej izdaji časopisa je velika večina prostora na športnih straneh namenjena poročilom, komentarjem in ocenam po končanem turnirju na Bledu. Verjetno je dejstvo, da je v časopisu, ki sicer namenja veliko prostora športnim temam, šah zavzel večino tega prostora, brez prave primerjave ne le v slovenskem, ampak kar v svetovnem časopisju. Tu seveda ni šlo za naključje : Delo je takrat dobilo novega glavnega urednika Tita Vidmarja, ki je bil posebej naklonjen šahu, in takoj po koncu blejskega turnirja se je oblikovalo uredništvo, ki je v naslednjih letih vodilo osrednjo slovensko šahovsko rubriko. V njem so bili novinarja Zvone Kržišnik in Vlado Šlamberger, velemojster Bruno Parma in zgodovinar profesor Ivan Zika. Odtlej so bralci lahko spremljali redna in zelo natančna poročila s prvenstev Slovenije (s kratkimi komentarji vseh partij), Jugoslavije in celo Sovjetske zveze (prvenstva SZ so bila takrat namreč močnejša tudi od največjih mednarodnih turnirjev). Rubrika je prinašala redne komentarje Bruna Parme in Zvoneta Kržišnika.

Tako stanje se je ohranilo do leta 1965, ko so nekatera slovenska podjetja in tudi časopisne hiše izvajale politiko varčevanja oziroma zmanjševanja števila delovnih mest. Posledica tega je bila, da je Delo izgubilo redno šahovsko rubriko. Odtlej so se neredno pojavljali komentarji različnih avtorjev, ki pa so bili močno časovno povezani z večjimi šahovskimi dogodki v Sloveniji ali pa z največjimi dogodki v svetovnem merilu. Šlo je predvsem za komentarje in poročila ob memorialnih turnirjih dr. Milana Vidmarja (prvega je Šahovska zveza Slovenije organizirala leta 1969), čemur je Delo vedno namenjal izrazito pozornost. Poleg tega so pozorno spremljali slovenska in jugoslovanska prvenstva, nastope jugoslovanskih šahistov na najvišji svetovni ravni, predvsem na šahovskih olimpiadah in v uradnem ciklu za posamično svetovno prvenstvo. Posebne pozornosti so bili deležni tudi dolgotrajni, večmesečni dvoboji za naslov svetovnega prvaka, o katerih je Delo objavljalo reportaže v nadaljevanjih. Prva tovrstna reportaža je bila objavljena poleti leta 1972, ko je o znamenitem dvoboju med Borisom Spaskim in Bobbyjem Fischerjem iz Reykjavika poročal Boris Kutin, ki je tri leta pred tem začel svojo dolgoletno kariero šahovskega novinarja Dela. Na podlagi teh člankov je istega leta Šahovska zveza Slovenije izdala knjižico o dvoboju, ki jo je Kutin napisal skupaj z velemejstrom Brunom Parmo. Tudi drugi Vidmarjev memorial leta 1975 je bil deležen nenavadne pozornosti, med drugim gotovo zato, ker je bil to prvi uradni nastop novega svetovnega prvaka Anatolija Karpova. Še vedno je bil glavni Delov komentator tega turnirja Franček Brglez.

Zanimivo je, da se je Delo z letom 1977 odločilo preimenovati dotedanji naslov športne strani. Od takrat je v glavi pisalo 'Šport in šah' namesto starega 'Šport'. Istega leta so se pojavili tudi zametki poznejše redne ponedeljkove šahovske rubrike, saj je bilo že takrat ob ponedeljkih občutno več šahovskih prispevkov kot ob drugih dnevih. V naslednjih letih je bilo Delo še naprej osrednji slovenski časopis po številu šahovskih prispevkov, rubriko pa je nadomeščal ponedeljkov šahovski kotiček. 30. aprila leta 1984 pa je Delo uvedlo kar dve šahovski rubriki. Začel je izhajati redni tedenski komentar Borisa Kutina, kjer se je avtor loteval predvsem vrhunskih dogodkov v svetovnem šahu, poseben poudarek pa je namenjal organizacijskim vprašanjem. Občasno je komentiral tudi slovensko in jugoslovansko šahovsko dogajanje. Drugo rubriko, ki je prav tako izhajala ob ponedeljkih, pa je sestavljal velemejster Bruno Parma. Rubrika vsebuje tri šahovske diagrame : kombinacijo iz mojstrske prakse, študijo in problem, poleg tega pa seveda rešitve nalog iz prejšnje rubrike. Obe rubriki izhajata neprekinjeno v enakem obsegu in obliki vse do danes.

DNEVNIK (1977 – 1982)

Ljubljanski dnevnik je prvič redno poročal o šahu leta 1961, ko je Milan Horvat obsežno pokrival doslej najodmevnejšo šahovsko prireditev v Sloveniji, veleturnir na Bledu. Podobno kot Delo je tudi Dnevnik temu dogodku posvetil nadpovprečno mero pozornosti. Poleg rednih reportaž s turnirja je časopis objavljala še intervjuje z udeleženci, pa tudi nekaj komentarjev jugoslovanskih velemejstrov, ki so nastopali na turnirju. V obdobjih brez pomembnejših šahovskih prireditev pa Dnevnik ni objavljala veliko šahovskih prispevkov, prav tako ni bilo šahovskega kotička ali rubrike. Pomemben mejnik pa je bilo leto 1972 in omenjeni dvoboj za naslov svetovnega prvaka med Spaskim in Fischerjem, ki ga je Dnevnik spremljal podobno zavzeto kot njegov 'večni tekmeč' Delo. Odtlej je bilo v časniku več dnevniških prispevkov, še vedno pa le občasno, razen ob velikih dogodkih. Šahovsko rubriko pa je Dnevnik dobil leta 1977. Vodil jo je Janko Saradjen, ki je pokrival tudi že omenjeni dvoboj leta 1972, tedenska rubrika pa je navadno vsebovala eno ali dve komentirani partiji. S kratkimi presledki se je rubrika obdržala do leta 1982. V naslednjih letih je Dnevnik spet ostajal pri občasni kratkih vesteh, izjema so bili le dvoboji za naslov svetovnega prvaka, ki so jih podrobneje spremljali in objavljali vse partije s kratkimi komentarji.

VESTNIK

Mariborski dnevni časopis Vestnik mariborskega okrožja, ki je začel izhajati takoj po koncu Druge svetovne vojne, je bil nekakšen predhodnik poznejšega prav tako regionalno obarvanega Večera. Kljub skromnemu začetnemu obsegu časopisa je Vestnik že leta 1946 objavljala šahovske vesti, predvsem iz Slovenije, a tudi o pomembnejših mednarodnih dogodkih. Po nekaj letih, ko se je povečalo število strani, pa je Vestnik že objavljala tudi komentarje. Tako je leta 1949 zelo podrobno spremljala člansko prvenstvo Jugoslavije, na katerem so tudi slovenski šahisti igrali vidne vloge. Velemejster Vasja Pirc je namreč delil prvo in drugo mesto s tedaj prvim imenom jugoslovanskega šaha Svetozarjem Gligorićem. Vestnik je o tem zveznem prvenstvu objavil reportažo v nadaljevanjih.

VEČER (1970 – 1976)

Mariborski dnevni časopis Večer v obdobju pred osamosvojitvijo ni imel prave šahovske rubrike. Izjema je šahovski kotiček pod naslovom '1000 problemov', kjer je imel svoj prostor problemski šah. Ta rubrika, ki se je pojavljala občasno v začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja, je prinašala po en problem in eno študijo. Sicer so se v Večeru občasno pojavljale

šahovske vesti, temeljiteje je časopis spremljal le članska prvenstva Slovenije in Jugoslavije, kar je bilo v navadi tudi pri večini ostalih časopisov.

7D (1976 – 1991)

Mariborski tednik 7D spada med publikacije z najdaljšim stažem v povojnem slovenskem časopisju. Šahovsko rubriko so uvedli s prvim januarjem leta 1976, urejanje pa je prevzel mariborski mednarodni mojster in univerzitetni profesor dr. Vojko Musil. Tedenska rubrika je zelo redno spremljala pomembne šahovske dogodke v Sloveniji in Jugoslaviji, pa tudi velike turnirje po svetu. Kadar pomembnejših dogodkov ni bilo, se je Musil zatekel po gradivo v šahovsko zgodovino in predstavljal velike turnirje, predvsem tiste, odigrane na slovenskih tleh. Praviloma je rubrika prinašala tudi vsaj eno partijo, včasih pa tudi diagram z nalogo za bralca. Po vsebini je bila rubrika torej nekje med današnjima rubrikama Bruna Parme v Delu in Janeza Stupice v dnevniku.

Z letom 1983 je vodenje rubrike prevzel Ivo Mihevc, sicer novinar Večera in znan mariborski šahist. Rubrika je obdržala enako obliko vse do začetka leta 1991, ko je po zavidanja vrednih šestnajstih letih nehala izhajati.

5.2.4. RUBRIKE OD LETA 1991 DO DANES

DELO

V samostojni Sloveniji je Delo obdržalo obe ponedeljkovi šahovski rubriki, pojavil pa se je nov šahovski kotiček z naslovom 'Na kratko'. To je nekakšna zbirka vesti s krajših in manj pomembnih turnirjev po Sloveniji, ki pa se pojavlja le občasno. Tako kot vse športne panoge pa je slovenski šah z osamosvojitvijo dobil svojo lastno državno reprezentanco, in njene nastope je Delo spremljalo zelo podrobno, še posebej na šahovskih olimpiadah. Tudi tu ima glavno vlogo Boris Kutin, sicer avtor najdlje trajajoče šahovske rubrike v Sloveniji doslej. Leta 1999 pa se je Delo odločilo za še en šahovski kotiček, s pomočjo medmrežja odtlej bralce dnevno seznanja z najnovejšimi izidi na pomembnih mednarodnih turnirjih.

REPUBLIKA

Napovedana šahovska rubrika novonastalega slovenskega dnevnika Republika se je pojavila že tri dni po prvem izidu časopisa, v petek, 13. novembra 1992. Silvo Kovač je objavil komentar znamenite partije dr. Vidmar – dr. Euwe, Karlovy Vary 1929. Vendar je Republika ostala pri tem edinem šahovskem članku.

DNEVNIK (1998 -)

Tudi po osamosvojitvi Slovenije je Dnevnik obdržal enako usmeritev glede šahovskih prispevkov. Novost je bila le podrobno spremljanje nastopov slovenske reprezentance na šahovskih olimpiadah. Decembra 1998 je ljubljanski Dnevnik spet dobil šahovsko rubriko, ki jo je tokrat prevzel znani slovenski šahovski mojster in zgodovinar profesor Janez Stupica. Dnevnikova tedenska rubrika je po obsegu največja šahovska rubrika v slovenskem časopisju doslej, obsega namreč kar polovico Dnevnikove strani. Pri urejanju rubrike se Janez Stupica drži zanimivega koncepta. Vsak članek prinaša komentar najzanimivejše partije z zadnjega pomembnega mednarodnega turnirja. V obdobjih, ko ni velikih mednarodnih ali domačih turnirjev, pa Stupica izkoristi prostor za predstavitev največjih turnirjev v šahovski zgodovini v kronološkem zaporedju. Posebnost so tudi njegovi komentarji partij, ki jih Stupica obogati s številnimi pregovori iz zakladnic narodov, ki jim udeleženca komentirane partije pripadata. Poleg te rubrike pa se Dnevnik osredotoča le na pomembnejša uradna tekmovanja v Sloveniji in tujini.

VEČER (1999 -)

Prva šahovska rubrika v samostojni državi se je v Večeru pojavila v četrtek, 18. novembra 1999. Rubriko pod naslovom 'Večerov šahovski kotiček' sta skupaj prevzela vele mojster Georg Mohr, sicer glavni in odgovorni urednik Šahovske misli, in Ivo Mihevc, novinar Večera in prav tako šahist. Vsak drugi četrtek pripravlja Mohr komentirano partijo s kratko oceno aktualnega dogodka, Mihevc pa prispeva komentar ali napoved istega ali pa sočasnega šahovskega dogodka. S februarjem leta 2002 pa se tudi v Večeru pojavi še druga šahovska rubrika. Georg Mohr v tedenskem podlistku predstavlja velikane šahovske igre in zanimivosti iz šahovske zgodovine. Ker je šahovsko leto 2002 v znamenju blejske olimpiade, je Večer šahovskim temam posvetil nekaj dodatnega prostora.

SLOVENEK (1991-)

Dnevnik Slovenec je v prvih letih po osamosvojitvi Slovenije dokaj redno objavljala šahovske vesti, občasno pa tudi šahovske partije s komentarjem šahovskega novinarja Zvoneta Kržišnika. Prave šahovske rubrike pa ta časopis v svojem zadnjem obdobju ni več imel.

MOJ MIKRO (1993 -)

Slovenski mesečnik Moj Mikro, revija, specializirana za računalništvo, je septembra leta 1993 prišel na zanimivo idejo. Uvedli so šahovsko rubriko, ki

jo je prevzel Vojko Mencinger, šahovski mojster in računalniški strokovnjak. Rubrika, ki obsega celo stran, navadno predstavlja nove dosežke s področja šahovskih programov. Ti predstavljajo pomemben del znanstvene veje, ki se ukvarja z razvojem umetne inteligence. Šahovsko programiranje je namreč področje, ki je v devetdesetih letih prejšnjega stoletja doživelo pravi razcvet. V rubriki bralec najde lahko razumljive in koristne nasvete za uporabo novih programov. Moj Mikro je ohranil to nenavadno šahovsko rubriko neprekinjeno do danes.

POLET (2002 -)

Z januarjem 2002 je največji slovenski dnevnik Delo začel izdajati novo tedensko prilogo 'Polet', magazin Dela in Slovenskih novic. Z njim je slovenski šah po skoraj tridesetih letih spet dobil povsem problemsko rubriko, ki jo je tokrat prevzel znani slovenski problemist Ljubomir Ugren. Rubrika ima na razpolago malo prostora, tako da vsak teden prinaša le po en problem z rešitvijo problema iz zadnje številke. Poleg tega Ugren na kratko predstavi avtorje objavljenih problemov. Gre za poskus nadaljevanja bogate tradicije problemskega šaha na slovenskem, saj je ta oblika šaha k nam prišla že v prvi polovici 19. stoletja, ko običajni šah med Slovenci še ni bil razširjen.

5.3. ANALIZA REZULTATOV

Seštevek rubrik znotraj posameznega od štirih omenjenih časovnih razredov da precej izenačene rezultate predvsem prvih treh razredov, seveda če pri tem upoštevamo tudi velikost časovnih razredov. Ta je po razredih naslednja:

- prvi razred od prve rubrike leta 1868 do Prve svetovne vojne leta 1914: 46 let
- drugi razred med obema svetovnima vojnoma 1918 do 1941: 23 let
- tretji razred od konca Druge svetovne vojne leta 1945 do slovenske osamosvojitve leta 1991: 46 let
- četrti razred po slovenski osamosvojitvi leta 1991: 12 let.

V prvem razredu sem naštel šest rubrik v časopisju in nobenega specializiranega šahovskega časopisa, v drugem tri rubrike in en specializiran šahovski časopis, v tretjem sedem rubrik in tri specializirane šahovske časopise in v četrtem šest rubrik in dva specializirana šahovska časopisa. Zanimiva je predvsem primerjava števila rubrik po posameznih razredih. V obdobju po Prvi svetovni vojni je število rubrik padlo kar za polovico (s 6 v prvem obdobju na 3), vendar pa je drugo obdobje natančno dvakrat krajše od prvega (46 proti 23 let). Tako lahko upravičeno domnevamo, da je poleg same

vojne (ta je očitno močno zaustavila tudi razvoj šahovskih rubrik, saj se je prva rubrika v tem obdobju pojavila šele januarja leta 1929, torej več kot deset let po koncu Prve svetovne vojne) tudi kratko trajanje tega obdobja razlog za relativno majhno število rubrik.

Tretje obdobje, torej obdobje po Drugi svetovni vojni, je najplodnejše med vsemi štirimi tako po številu rubrik kot tudi po številu specializiranih šahovskih časopisov. Tudi to potrjuje prej navedeno ugotovitev, da je dobil šah v tem povojnem obdobju v tedanji Socialistični federativni republiki Jugoslaviji nekakšno prestižno vlogo, značilno za večino tedanjih socialističnih (predvsem vzhodnoevropskih) dežel. Zgledovale so se po Sovjetski zvezi, kjer so šahu namenili takšno 'državotvorno' vlogo že dobro desetletje pred Drugo svetovno vojno. Tretje obdobje pa je, zanimivo, po rezultatih precej podobno prvemu. V popolnoma enakem časovnem razponu – 46 let – ima tretje obdobje le eno rubriko več od prvega (7 proti 6). Bistvena razlika je le v številu specializiranih časopisov (3 proti 0). Za to razliko pa sta verjetno 'kriva' razlika v tehnološkem razvoju in možnostih ter omenjeni naklonjen odnos države do šaha v povojnem obdobju. Tisti podatek, ki je res presenetljiv, je relativno veliko število rubrik v prvem obdobju. Temu za tedanje razmere izredno bogatemu obdobju je sledila kar petnajstletna doba brez šahovske rubrike v slovenskem časopisju. To napeljuje na ugotovitev, da je bila prva svetovna vojna dogodek, ki je najbolj med vsemi vplival na razvoj oziroma pogostnost šahovskih rubrik. V tem oziru je bila Druga svetovna vojna manjša ovira, saj sta se prvi povojni šahovski rubriki pojavili že leta 1946.

Med štirimi obdobji v tem pregledu statistično najbolj izstopa zadnje, torej obdobje od slovenske osamosvojitve naprej. V relativno majhnem časovnem razponu (12 let) se tu pojavlja šest rubrik in dva specializirana šahovska časopisa. Vendar pa ti podatki verjetno ne pomenijo pomembnejšega razmaha šaha v časopisju v zadnjem obdobju. Dogodki leta 1991 (čeprav so prinesli tudi desetdnevno vojno) namreč niso v celoti prekinili normalnega življenjskega utripa in s tem tudi vseh postranskih dejavnosti, kot se je to zgodilo pri obeh svetovnih vojnah. Dve rubriki sta se nadaljevali neprekinjeno iz tretjega v četrto obdobje, relativno visoko število novih v dokaj kratkem časovnem razponu pa je razložljivo s pojavom velikega števila novih publikacij, predvsem tednikov in mesečnikov v zadnjem desetletju.

Podatki o številu rubrik skozi štiri obdobja od pojava prve slovenske šahovske rubrike torej ponujajo naslednje ugotovitve: v 135 – letni zgodovini slovenskih šahovskih rubrik je njihovo število precej konstantno, vsa obdobja z izjemo zadnjega so si po številkah zelo podobna. Ker pa je zadnje obdobje precej krajše od prvih treh, je težko izpeljati trden zaključek iz njegovih podatkov. Daleč najpomembnejša dejavnika, ki sta vplivala na nihanje števila rubrik, sta bili obe svetovni vojni, predvsem prva, ki je kar za 15 let prekinila

pojavljanje šahovskih rubrik v slovenskem časopisju. V precej manjši meri je (tokrat na porast števila rubrik) vplival poseben, celo privilegirani status šaha po Drugi svetovni vojni.

Pomenljiv pa je tudi podatek, da so skoraj vsi slovenski dnevnikarji po Drugi svetovni vojni vsaj v enem obdobju imeli svojo šahovsko rubriko. Edina izjema je bil Slovenski poročevalec, pa še ta je imel šahovsko rubriko v svoji tedenski reviji Tovariš. Torej lahko zanesljivo ugotovimo tudi, da je šah v slovenskem časopisju vsaj od Druge svetovne vojne naprej vseskozi prisoten.

5.4. POJAVLJANJE ŠAHOVSKIH PRISPEVKOV OB IZBRANIH DOGODKIH

Poleg ugotavljanja števila šahovskih rubrik in zunanjih dejavnikov, ki so vplivali na njegovo nihanje skozi obdobja, sem v svoji raziskavi želel tudi ugotoviti, kako se slovensko časopisje odziva na pomembne dogodke znotraj šahovskega sveta. Ta del raziskave sem razdelil na največje uspehe slovenskega šaha v mednarodnem merilu (v nadaljevanju: 'uspehi') in na najpomembnejše šahovske dogodke, organizirane v Sloveniji (v nadaljevanju: 'dogodki'). Izbral sem po moji oceni štiri največje uspehe in štiri najpomembnejše dogodke, poskusil pa sem preveriti odzive dveh od najpomembnejših dnevnih časopisov v obdobju posameznega uspeha ali dogodka.

Za štiri največje uspehe slovenskega šaha sem izbral:

- četrto mesto dr. Milana Vidmarja na turnirju kandidatov za svetovnega prvaka v New Yorku leta 1927
- zlata medalja moštva Federativne ljudske republike Jugoslavije na šahovski olimpiadi v Dubrovniku leta 1950; v zmagovitem moštvu so bili med šesterico kar trije slovenski šahisti: dr. Vasja Pirc, Stojan Puc in ing. Milan Vidmar mlajši
- naslov mladinskega svetovnega prvaka Bruna Parme leta 1961
- četrto mesto slovenske reprezentance na ekipnem evropskem prvenstvu v Leonu leta 2001.

Za štiri najpomembnejše šahovske prireditve na slovenskem sem izbral:

- mednarodni velemojstrski turnir na Bledu leta 1961
- memorial dr. Milana Vidmarja leta 1975
- evropski klubski pokal v Ljubljani leta 1995
- šahovska olimpiada na Bledu leta 2002.

Pri izboru naštetih 'uspehov' in 'dogodkov' ne gre nujno za štiri nesporno največje uspehe oziroma dogodke. Med četverico bi se gotovo lahko uvrstili

tudi drugi kandidati, ker pa ni univerzalnega merila za tovrsten izbor, sem se oprl na lastno oceno. Vsekakor pa to ne vpliva bistveno na rezultate raziskave.

Odzive dnevnih časopisov na 'uspehe' oziroma 'dogodke' sem preverjal tako, da sem poskušal ugotoviti, koliko šahovskega gradiva je bilo objavljenega v izbranem časopisu mesec dni pred uspehom oziroma dogodkom ter mesec dni po njem. Glede količine objavljenega gradiva sta me zanimala dva podatka: število člankov in število znakov v člankih, ki so bili objavljeni v teh enomesečnih razdobjih. Štetje znakov je zelo zamudno opravilo, zato sem ga nekoliko poenostavil. Ugotovil sem povprečno število znakov v vrstici izbranega časopisa (primer: Delo in Dnevnik po 25 znakov na vrstico) in ga pomnožil s številom vrstic v posameznem članku. Nato sem le še seštel števila znakov vseh člankov v enomesečnem obdobju. Predvsem me je zanimala primerjava podatkov o številu člankov in številu znakov mesec dni pred posameznim uspehom oziroma dogodkom in mesec dni po njem.

5.4.1. REZULTATI IN INTERPRETACIJA

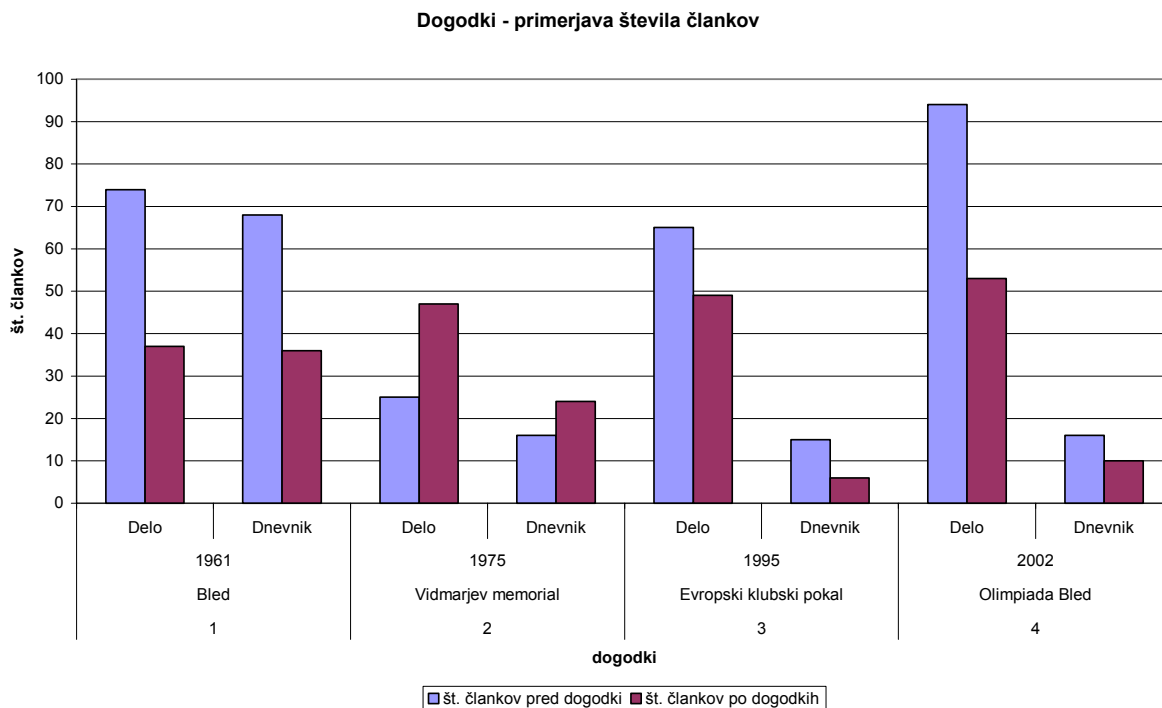
5.4.1.1. PRISOTNOST ŠAHA V SLOVENSKEM ČASOPISJU OB NAJVEČJIH ŠAHOVSKIH DOGODKIH V SLOVENIJI

V prvem delu raziskave sem skušal odgovoriti na vprašanje, ali so pomembni šahovski dogodki v Sloveniji vplivali na to, v kolikšni meri se je šah pojavljal v tiskanih medijih.

Tabela 1: Primerjava števila šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših šahovskih dogodkih (turnirjih) v Sloveniji

	Dogodek	Leto	Časnik	Število člankov pred dogodkom	Število člankov po dogodku
1	Bled	1961	Delo	74	37
			Dnevnik	68	36
2	Vidmarjev memorial	1975	Delo	25	47
			Dnevnik	16	24
3	Evropski klubski pokal	1995	Delo	65	49
			Dnevnik	15	6
4	Olimpiada Bled	2002	Delo	94	53
			Dnevnik	16	10

Slika 1: Primerjava števila šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših šahovskih dogodkih (turnirjih) v Sloveniji

1. del interpretacije - za sliko 1 in tabelo 1 – točke:

Tabela 1 in slika 1 prikazujeta razmerje v številu člankov mesec dni pred izbranimi dogodki in mesec dni po njih v dveh dnevnikih časopisih. Odločil sem se za primerjavo med osrednjima slovenskima dnevnikoma Delom in Dnevnikom.

Pred raziskavo sem pričakoval, da bodo števila člankov po dogodkih praviloma manjša od tistih pred dogodki. Osnovna orientacija dnevnega časopisja je namreč pogled v prihodnost. Dogodek izgubi velik del pomena in medijske privlačnosti kmalu po koncu, medtem ko ima prihodnji dogodek tik pred začetkom skoraj prav tako veliko težo oziroma medijsko privlačnost kot med trajanjem. Kot je znano, imajo mediji odločilno vlogo pri soustvarjanju športnega dogodka ali uspeha, pričakoval pa sem, da bodo rezultati potrdili znano logiko športnega novinarstva: da mediji torej ustvarjajo velik športni dogodek vnaprej, nasprotno pa športni uspeh dobi pravo veljavo z medijskim povečevanjem post festum.

Glavna značilnost dobljenih rezultatov je, da se je število člankov po dogodkih občutno pomanjšalo pri vseh dogodkih razen pri Vidmarjevem memorialu leta 1975, kjer se je, nasprotno, povečalo. Prav v vseh

raziskovanih obdobjih je število člankov v Delu večje od števila člankov v Dnevniku. Ta podatek si lahko razlagamo z uredniško politiko Dela, ki je že od leta 1961 namenjala precej prostora šahovskim člankom.

- pričakovanja oz. hipoteze so se v splošnem potrdila

Seznam dejavnikov, ki bi lahko vplivali na prisotnost šaha v časopisu:

- uredniška politika (število strani namenjenih športu, pomembnost šaha za določen časopis...)
- število ostalih pomembnih športnih dogodkov, ki lahko vplivajo na prostor, odmerjen šahu v časopisu
- pomanjkanje pomembnih šahovskih dogodkov v določenem obdobju
- pomen oziroma ugled šaha v določenem obdobju.

Del razlage za precej očiten vzorec, ki ga kažejo rezultati raziskave, leži nedvomno v že omenjeni usmerjenosti časopisov v sedanost in prihodnost, preteklost pa ima v dnevnem časopisju že v izhodišču manjšo težo. V mesecu dni pred izbranimi dogodki je bilo objavljenih več člankov, ki so napovedovali določen dogodek, opisovali pričakovanja pred njim ali ga kako drugače obravnavali. V mesecu dni po izbranih dogodkih pa so praviloma sledili komentarji in analize preteklih dogodkov, a je bilo teh člankov praviloma precej manj, so pa zato bili nekoliko obsežnejši. Enak opisani logiki je tudi interes organizatorjev dogodkov. Ti si gotovo želijo čim večjo prisotnost njihovega dogodka v časopisju predvsem v dneh pred dogodkom, precej manj pa po njem. Tudi ta vidik bi lahko vplival na vzorec, ki ga je pokazala raziskava.

Iz vzorca bistveno izstopa drugi izbran dogodek, torej Vidmarjev memorial leta 1975. Tu rezultati kažejo na povsem nasproten trend kot pri ostalih treh izbranih dogodkih, saj se v mesecu dni po tem dogodku število člankov poveča tako v Delu kot v Dnevniku. Ta podatek ni tako preprosto razložljiv in zahteva posebno obravnavo. Morda ga lahko razloži dejstvo, da je na tem turnirju nastopil takrat novopečeni svetovni šahovski prvak Anatolij Karpov, ki se je po dogodku še nekaj dni zadrževal v Sloveniji in Jugoslaviji ter ob veliki medijski spremljavi odigral nekaj simultank po manjših slovenskih mestih. Ta turneja je bila prvi nastop Karpova po neodigranem dvoboju za naslov svetovnega prvaka z Robertom Fischerjem, ki so ga napovedovali kot 'dvoboj stoletja', in osvojitvi naslova za zeleno mizo. Zato je bilo veliko zanimanje slovenskega časopisja razumljivo. Po drugi strani pa se je tedaj že končevalo obdobje, ko je imel šah v Jugoslaviji in s tem tudi v Sloveniji že omenjeni prestižni status.

ANALIZA POSAMEZNIH REZULTATOV

1. dogodek - mednarodni turnir Bled 1961: Pri obeh časopisih se število člankov po dogodku glede na tistega pred dogodki močno pomanjša. Pri Delu je ta padec 100-odstoten (74:37), pri Dnevniku pa 89-odstoten (68:36). Poleg že predstavljene splošne razlage vzorca rezultatov gre pri tem primeru tudi za pomembno prekrivanje izbranega dogodka z enim od izbranih uspehov v drugem delu raziskave. Le slab mesec pred blejskim turnirjem je Bruno Parma postal svetovni mladinski prvak, tako da se rezultati v rubriki 'mesec dni pred dogodkom' prekrivajo z rezultati v rubriki 'mesec dni po uspehu'. Dejansko torej ne gre za tolikšen padec števila člankov po dogodku, pač pa je potrebno bolj zadržano obravnavati število člankov pred dogodkom, ki je zaradi omenjenega prekrivanja očitno precej višje, kot bi bilo sicer. Vprašljivo je celo, ali bi bilo 'realno' število člankov pred dogodkom višje od tistega po dogodku. Če si predstavljamo, da je prekrivanje podvojilo število člankov pred dogodkom, dobimo pri Delu enaki številki pred in po dogodku (37:37), pri Dnevniku pa celo minimalen porast (34:36). Prave številke so sicer gotovo nekoliko drugačne, vsekakor pa je to prekrivanje potrebno upoštevati pri analizi rezultatov. Prvi dogodek sicer časovno sodi v obdobje, ko je šah užival veliko podporo države, ko je bil takorekoč 'sistemska' športna panoga.
2. dogodek - Vidmarjev memorial 1975: Tu se pri obeh izbranih časopisih število člankov po dogodku bistveno poveča v primerjavi s številom pred dogodkom. Pri Delu število zraste za 88 odstotkov (25:47), pri Dnevniku pa za 50 odstotkov (16:24). Ta nenavadna sprememba se da delno razložiti s prvim uradnim nastopom novopečenega svetovnega prvaka Karpova, poleg tega pa je imel šah tedaj še vedno pomembno mesto v uredniški politiki obeh časopisov. Predvidevamo lahko tudi, da v času takoj po dogodku ni bilo največjih mednarodnih športnih prireditev, ki bi lahko odvzele prostor šahu na športnih straneh. V času drugega dogodka je šah še vedno užival omenjeni prestižni status v družbi, resda pa že manj kot v času prvega dogodka. Vseeno pa bi morda zaradi tega prva dva dogodka lahko obravnavali v drugačni luči kot naslednja dva. Morda je prav ta status šaha dejavnik, ki vpliva na rezultate pri drugem dogodku in na hipotetične rezultate (zaradi prekrivanja!) pri prvem dogodku. Poseben status šaha bi torej lahko vplival na razmerje števila člankov pred in po dogodku, in sicer v korist člankov po dogodku.
3. dogodek – Evropski klubski pokal v Ljubljani 1995: Tokrat se število člankov po dogodku spet zmanjša v primerjavi s številom člankov pred

dogodkom. Pri Delu je padec relativno majhen – 33 odstotkov (65:49), pri Dnevniku pa precej večji – 150 odstotkov (15:6). Zanimiva je tudi velika razlika v številu člankov med obema časopisoma, kar gre zanesljivo pripisati uredniški politiki pri Delu in Dnevniku. V tržno naravnem obdobju, ki je z osamosvojitvijo Slovenije dokončno prevladalo, je Delo ohranilo šahu precej naklonjeno uredniško politiko, vsekakor veliko bolj kot Dnevnik. Rezultati pri tretjem dogodku tudi najbolj ustrezajo mojim pričakovanjem pred raziskavo. Dogodku je dal dodatno veljavo nastop svetovnega prvaka Garija Kasparova, vseeno pa je šlo le za tridnevni dogodek, ki je bil zelo napovedovan, vendar pa je tudi hitro minil.

4. dogodek – 34.šahovska olimpiada na Bledu 2002: Tudi tu je število člankov po dogodku pri obeh časopisih manjše od tistega pred dogodkom. Padec števila pri Delu je 77-odstoten (94:53), pri Dnevniku pa 60-odstoten (16:10). Rezultati pri četrtem dogodku so najbolj primerljivi s tistimi pri tretjem dogodku, prav tako razmerje med obema časopisoma v številu člankov. Padec v številu člankov po dogodku je tokrat najlažje razložljiv, saj je bila blejska olimpiada najbolj sistematično napovedovan šahovski dogodek doslej v Sloveniji. Število analiz in komentarjev je bilo po pričakovanju manjše. Glede razlike v številu člankov med obema časopisoma pa tudi tu velja, da je to predvsem posledica uredniške politike.

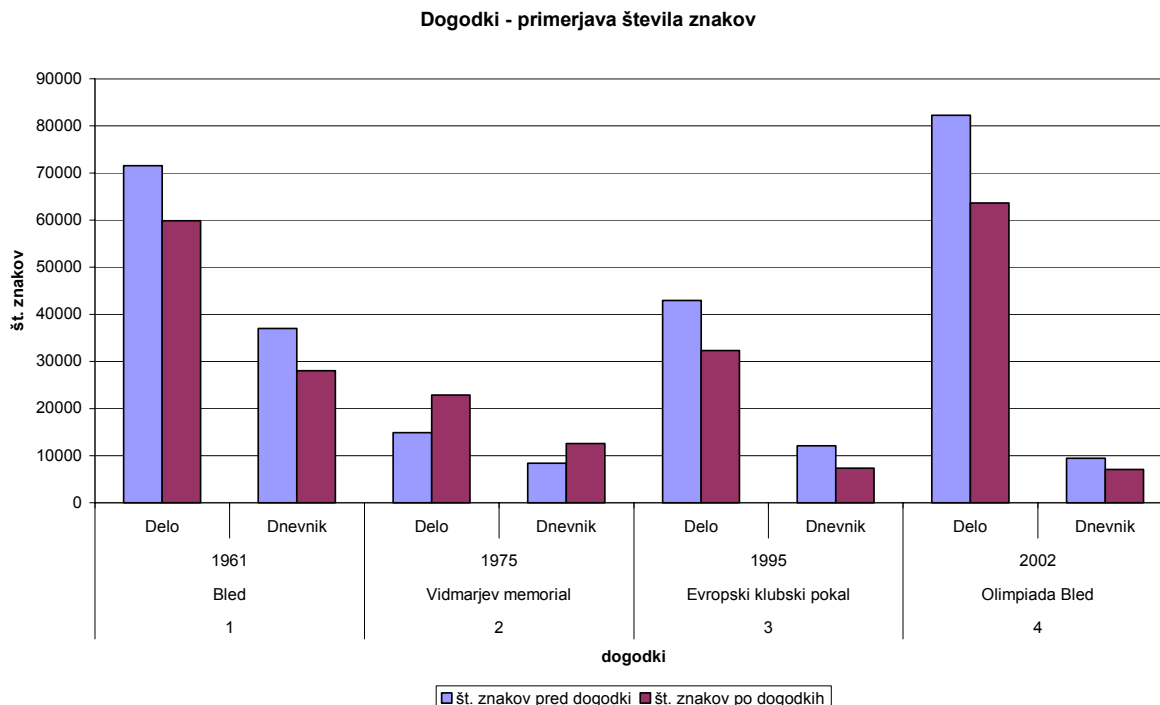
Lahko torej povzamemo ugotovitve: pri treh izbranih dogodkih število člankov po dogodku upade, pri enem pa naraste. Če pa upoštevamo prekrivanje prvega dogodka z enim od uspehov v drugem delu raziskave, se hipotetični rezultati pri prvem dogodku približajo tistim pri drugem dogodku. Oba dogodka pripadata obdobju, ki je bilo šahu bistveno bolj naklonjeno kot obdobje po osamosvojitvi Slovenije, ki mu pripadata tretji in četrti dogodek. V tej luči se ponuja ugotovitev, da je stopnja ugleda oziroma naklonjenosti, ki jo šah uživa v družbi, pomemben dejavnik, ki močno vpliva na analizirano razmerje števila člankov pred dogodkom in po njem. V obdobjih, ko je šah užival večji družbeni ugled, je število člankov po dogodku manj upadlo ali celo naraslo.

Dobljeni rezultati torej večinoma potrjujejo pričakovanja, seveda z upoštevanjem prekrivanja, ki sprva zamegli pravo sliko.

Tabela 2: Primerjava vsot dolžin šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših šahovskih dogodkih (turnirjih) v Sloveniji

			skupaj št. znakov pred dogodki	skupaj št. znakov po dogodkih
Bled	1961	Delo	71547	59893
		Dnevnik	36985	28075
Vidmarjev memorial	1975	Delo	14927	22885
		Dnevnik	8417	12575
Evropski klubski pokal	1995	Delo	42914	32312
		Dnevnik	12085	7355
Olimpiada Bled	2002	Delo	82271	63606
		Dnevnik	9414	7085

Slika 2: Primerjava vsot dolžin šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših šahovskih dogodkih (turnirjih) v Sloveniji

2. del interpretacije - za sliko 2 in tabelo 2:

Slika 2 in tabela 2 prikazujeta skupno število znakov v šahovskih člankih, objavljenih v Delu in Dnevniku v mesecu dni pred izbranimi štirimi dogodki in v mesecu dni po njih. Število objavljenih znakov je podatek, ki dejansko pomeni prostor, ki je bil v tem času odmerjen šahu, podatek torej, ki je v ozki povezavi z uredniško politiko časopisa. Zato si bomo rezultate ogledali tudi v tej luči.

Enako kot pri številu člankov je tudi pri številu znakov opazen padec v mesecu po dogodku, izjema pa je spet Vidmarjev memorial 1975. Število znakov je morda podatek, ki da jasnejše odgovore na nekatera vprašanja, na primer glede uredniške politike.

Analiza rezultatov posameznih dogodkov

1. dogodek: Pri obeh časopisih število znakov po dogodku pade. Pri Delu je padec 19-odstoten, pri Dnevniku pa 31-odstoten. Odstotkovno je padec torej precej manjši kot pri številu člankov (Delo 100%, Dnevnik 89%). Na rezultate pa vpliva prekrivanje z enim od izbranih uspehov, tako da menim, da je dejansko trend prav obraten.
2. dogodek: Tudi tokrat drugi dogodek izstopa po rezultatih, saj se število znakov pri obeh časopisih poveča po dogodku. Pri Delu je porast 53-odstoten, pri Dnevniku pa 49-odstoten. V odstotkih je porast manjši kot porast števila člankov (Delo 88%, Dnevnik 50%).
3. dogodek: Pri obeh časopisih število znakov po dogodku upade tako kot število člankov. Pri Delu je padec 33-odstoten, pri Dnevniku pa 64-odstoten. Padec števila znakov pri Delu se odstotkovno ujema s padcem števila člankov, pri Dnevniku pa je padec števila znakov veliko manjši (Delo 33%, Dnevnik 150%).
4. dogodek: Tudi tu pri obeh časopisih opazimo padec števila znakov po dogodku podobno kot pri številu člankov. Pri Delu je padec 29-odstoten, pri Dnevniku pa 33-odstoten. Tokrat je padec števila znakov v odstotkih znatno manjši od padca števila člankov (Delo 77%, Dnevnik 60%).

Podatki o razmerju števila znakov mesec dni pred dogodkom in mesec dni po njem torej kažejo zelo podobno sliko kot podatki o številu člankov.

Pomembna razlika je v tem, da število znakov po dogodku praviloma pade v manjši meri kot število člankov. Pri drugem dogodku, ki je spet izjema, je porast števila znakov manjši od porasta števila člankov. Podatki iz obeh tabel

nam torej prinesejo ugotovitev, da je število znakov, torej prostor, ki ga določen časopis namenja šahu, precej konstanten, vsekakor pa se spreminja manj od števila člankov.

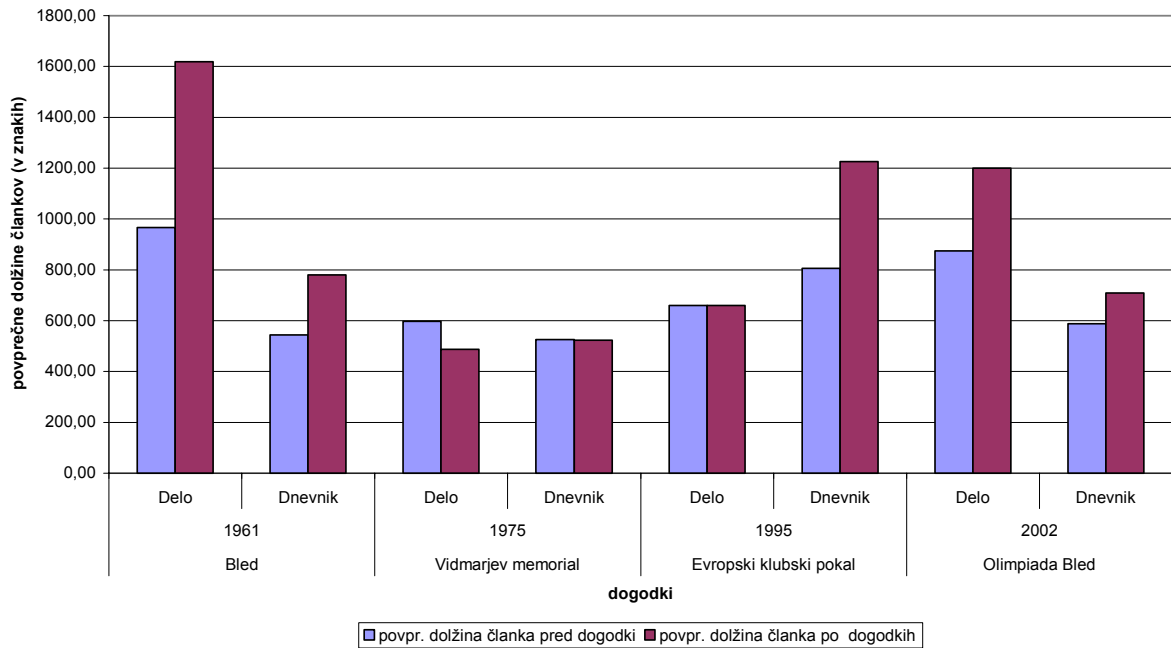
Tudi pri podatkih v tabeli 2 pa lahko izpeljemo podobne splošne ugotovitve kot pri tabeli 1. Prvi dogodek se prekriva z enim od uspehov, zato moramo gledati podatke tudi v tej luči.

- Tabela 3: Primerjava povprečnih dolžin šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših šahovskih dogodkih (turnirjih) v Sloveniji

			povpr. dolžina članka pred dogodki	povpr. dolžina članka po dogodkih
Bled	1961	Delo	966,85	1618,73
		Dnevnik	543,90	779,86
Vidmarjev memorial	1975	Delo	597,08	486,91
		Dnevnik	526,06	523,96
Evropski klubski pokal	1995	Delo	660,22	659,43
		Dnevnik	805,67	1225,83
Olimpiada Bled	2002	Delo	875,22	1200,11
		Dnevnik	588,38	708,50

Slika 3: Primerjava povprečnih dolžin šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših šahovskih dogodkih (turnirjih) v Sloveniji

Dogodki - primerjava povprečnih dolžin člankov (v znakih)

3. del interpretacije - za sliko 3 in tabelo 3 – točke:

- ta del interpretacije v osnovi izhaja iz zaključkov, ki jih sprejmeš že v 1. in 2. delu – najprej se vprašaj, ali so rezultati iz tabele 3 in slike 3 skladni z zaključki iz 1. in 2. dela, ali pa kažejo na drugačne trende in vzročno-posledične odnose

Tabela 3 in slika 3 prikazujeta povprečno dolžino člankov v Delu in Dnevniku mesec dni pred in mesec dni po izbranih štirih dogodkih. Same dolžine člankov ne ponujajo kakšne trdne ugotovitve, zanimivejša pa je primerjava povprečne dolžine člankov pri posameznem dogodku. Pričakoval sem, da bo obseg člankov po dogodku praviloma večji, saj naj bi šlo v nasprotju s članki pred dogodki predvsem za analize in komentarje preteklega dogodka.

Analiza rezultatov za posamične dogodke

1. dogodek: Povprečna dolžina Delovih člankov v mesecu po dogodku je večja od tiste pred dogodkom za 67 odstotkov. Pri Dnevnikovih člankih se povprečna dolžina poveča za 43 odstotkov. Število člankov in znakov je po dogodku sicer padlo, zato pa so članki v povprečju občutno daljši.
2. dogodek: V tabelah 1 in 2 je drugi dogodek močno izstopal po rezultatih in

tudi v tabeli 3 je tako. Povprečna dolžina člankov v Delu je po dogodku manjša za 23 odstotkov. Delovi članki v mesecu po drugem dogodku so tudi edini v tabeli 3, ki so bistveno krajši od odgovarjajočih člankov pred dogodkom. Povprečna dolžina Dnevnikovih člankov je po dogodku prav tako upadla, vendar le za 0,5 odstotka.

3. dogodek: To je edina primerjava, kjer sta si trenda rezultatov pri Delu in Dnevniku različna. Povprečna dolžina Delovih člankov po dogodku je manjša od tiste pred dogodkom, vendar le za simboličnih 0,1 odstotka. Dnevnikovi članki po dogodku pa so povprečno kar za 52 odstotkov daljši od člankov pred dogodkom. Možna razlaga za takšne rezultate je, da je šlo za sicer pomemben, a časovno zelo kratek dogodek, saj je trajal vsega tri dni. Dnevnikovih člankov v mesecu po dogodku je bilo samo šest, zato so komentarji tega dogodka bistveno vplivali na povprečno dolžino člankov v vsem mesecu. Pri Delu je bilo v istem obdobju člankov bistveno več, tako da komentarji tega kratkega dogodka niso v takšni meri vplivali na povprečno dolžino.
4. dogodek: Podobno kot pri prvem dogodku se tu številke po dogodku občutno povečajo. Povprečna dolžina Delovih člankov po dogodku zraste za 37 odstotkov, pri Dnevniku pa je številka višja za 20 odstotkov.

Podatki o povprečni dolžini člankov torej ustrezajo uvodnemu razmišljanju, da naj bi število člankov po dogodku sicer praviloma upadlo, njihova dolžina pa naj bi se povečala. To je razumljivo, saj po dogodku navadno v časopisju prevladujejo komentarji in analize dosežkov. To pa so večinoma obsežnejši članki od tistih, ki napovedujejo dogodek, in tudi pričujoči rezultati potrjujejo takšno logiko.

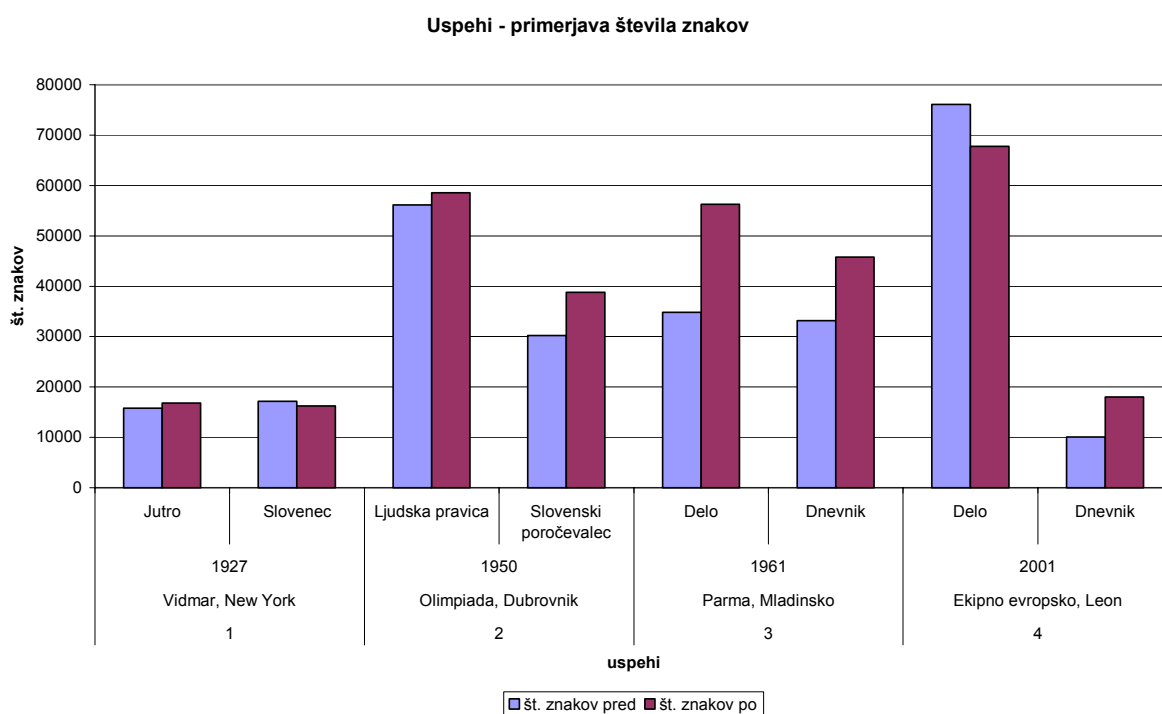
5.4.1.2. PRISOTNOST ŠAHA V SLOVENSKEM ČASOPISJU OB NAJVEČJIH USPEHIH SLOVENSKEGA ŠAHA

Drugi del raziskave se ukvarja z vprašanjem ali so pomembni uspehi slovenskih šahistov vplivali na to, v kolikšni meri se je šah pojavljal v tiskanih medijih.

Tabela 4: Primerjava števila šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših uspehih slovenskih šahistov

	Uspeh	Leto	Časnik	Število člankov pred dogodkom	Število člankov po dogodku
1	Vidmar, New York	1927	Jutro	10	15
			Slovenec	12	13
2	Olimpiada, Dubrovnik	1950	Ljudska pravica	36	65
			Slovenski poročevalec	43	52
3	Parma, Mladinsko	1961	Delo	23	42
			Dnevnik	19	28
4	Ekipno evropsko, Leon	2001	Delo	71	48
			Dnevnik	14	16

Slika 4: Primerjava števila šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših uspehih slovenskih šahistov

Interpretacija

Pri primerjavi števil člankov v mesecu dni pred uspehi in mesecu po njih sem pričakoval nasprotno rezultate od tistih pri dogodkih. Zaradi značilnega povečevanja športnih uspehov, h kateremu je nagnjeno tovrstno novinarstvo (v Doupona, Petrovič, 2000: 184), je bilo pričakovati večje število člankov po uspehu kot pa pred njim. Rezultati so z eno izjemo potrdili takšno pričakovanje. Izjema je bilo evropsko prvenstvo v Leonu leta 2001.

Posamična analiza rezultatov:

1. uspeh: Število člankov v Jutru se je v obdobju po uspehu povečalo za 50 odstotkov (10 : 15). Medtem je število člankov v Slovencu komaj opazno poraslo – za 8 odstotkov (12 : 13). Leto 1927 spada v obdobje, ko se je šahovsko življenje v Sloveniji spet začelo prebujati po Prvi svetovni vojni, kar pa se še ni toliko odražalo v časopisju. Pri tako majhnem številu člankov je težko govoriti o vzrokih za porast.
2. uspeh: Tudi v tem primeru sta se obe številki po uspehu povečali. Ljudska pravica je v mesecu po uspehu objavila za 80 odstotkov več člankov (36 :65), Slovenski poročevalec pa za 26 odstotkov več (42 : 53). Bistveno povečanje količine objavljenega gradiva tu ni presenetljivo, saj je šlo za največji ekipni uspeh jugoslovanskega šaha, kar polovica zmagovalne olimpijske ekipe pa je prihajala iz vrst slovenskih šahistov. Poleg tega so imeli mediji v času socializma navado šahovske uspehe še posebej povečevati.
3. uspeh: rezultate, ki jih je dala primerjava števil člankov pri tretjem uspehu (mladinsko svetovno prvenstvo leta 1961, Bruno Parma) je treba pazljivo ocenjevati, saj se časovno obdobje po uspehu prekriva z obdobjem pred dogodkom številka 2 (veleturnir Bled 1961). Število Delovih člankov po uspehu poraste kar za 83 odstotkov (23 :42), pri Dnevniku pa za 47 odstotkov (19 :28). Zaradi tega prekrivanja je porast zanesljivo večji, kot bi bil sicer, vprašanje pa je, koliko je večji. Če bi namreč v isto obdobje dodali še nekaj dogodkov, bi bil porast vedno manjši, saj ima časopis vendarle na razpolago omejen prostor za šah.
4. uspeh: rezultati pri zadnjem od izbranih uspehov (ekipno EP, Leon 2001) so pri enem od časopisov v očitnem nasprotju z ostalimi sedmimi preverjanji. Pri Delu se število člankov po uspehu opazno zmanjša, za 32 odstotkov (71 : 48). Nasprotno je pri dnevnikovih člankih rezultat skladen s pričakovanji, po uspehu se številka poveča za 14 odstotkov (14 : 16). Tisto, kar je morda pomembnejše od padca Delove številke, je sorazmerno veliko število člankov, ki jih je časnik objavil v mesecu pred tem uspehom. Po mojem mnenju ima tudi ta pojav tehtno razlago. V tem obdobju, torej natanko leto dni pred blejsko šahovsko olimpiado, se je

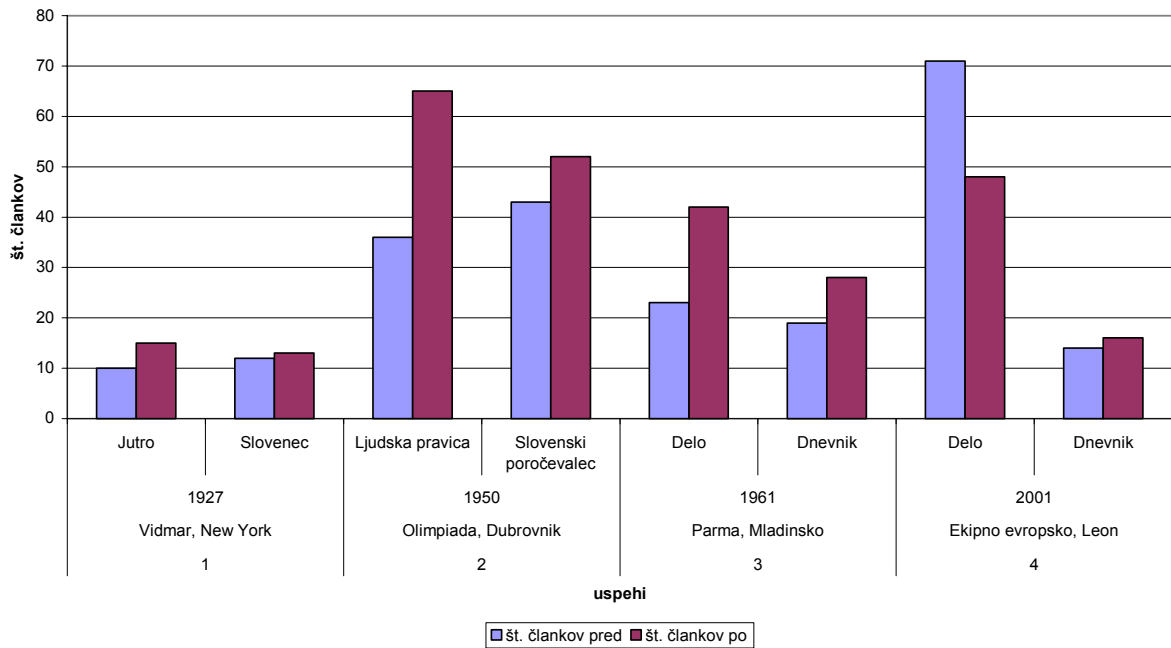
začela intenzivnejša medijska kampanja, povezana s tem dogodkom. Središče kampanje je bil dnevnik Delo, že po tradiciji medij, ki posveča največ prostora šahu v Sloveniji. Poleg tega sta bila Delova šahovska novinarja tudi v drugih, ne le novinarskih vidikih, karierno ozko povezana s šahom, Šahovsko zvezo Slovenije in torej tudi z bližajočo se olimpiado: Boris Kutin kot predsednik Evropske šahovske unije in Georg Mohr kot državni reprezentant. Vodstvo Šahovske zveze Slovenije si je želelo dobrega rezultata, ki bi lahko zagotovil dodatna sredstva pred olimpiado, ki je bila za slovenske razmere velik finančni zalogaj. Zato torej taka medijska pozornost temu zadnjemu velikemu izpitu državne reprezentance pred domačo olimpiado. Izpit so reprezentantje odlično opravili in medijska pozornost v Delu po uspehu je bila na temu primerni ravni. Menim pa, da je bilo število člankov pred tem uspehom tako veliko prav zaradi opisanih dejavnikov.

Tabela 5: Primerjava vsot dolžin šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših uspehih slovenskih šahistov

Uspeh	Leto	Časnik	Število člankov pred dogodkom	Število člankov po dogodku
Vidmar, New York	1927	Jutro	15780	16825
		Slovenec	17110	16224
Olimpiada, Dubrovnik	1950	Ljudska pravica	56146	58536
		Slovenski poročevalec	30200	38790
Parma, Mladinsko	1961	Delo	34814	56262
		Dnevnik	33170	45760
Ekipno evropsko, Leon	2001	Delo	76050	67770
		Dnevnik	10075	17975

Slika 5: Primerjava vsot dolžin šahovskih člankov v najpomembnejših slovenskih medijih pred in po najpomembnejših uspehih slovenskih šahistov

Uspehi - primerjava števila člankov

Interpretacija za tabelo 5 in sliko 5:

Rezultati so pri skupnem številu znakov zelo podobni kot pri številu člankov. Tudi tokrat je ena večja izjema – prav tako kot pri številu člankov je to EP v Leonu 2001. Sicer je res, da se v enem od preverjenih časopisov ob prvem uspehu število znakov prav tako zmanjša, vendar minimalno. Načeloma rezultati tudi tu potrjujejo pričakovanje, da se bo po uspehu obseg prostora, namenjenega šahovskim člankom povečal.

Analiza posamičnih rezultatov:

1. uspeh: Skupno število znakov se po uspehu v Jutru poveča za 7 odstotkov (15780 :16825). V Slovencu se skupna številka zmanjša za 5 odstotkov (17110 :16224). V tem obdobju (1927) je imel šah torej odmerjen svoj prostor v teh dveh časopisih, njegov obseg pa se ni bistveno spreminjal.
2. uspeh: Število znakov v Ljudski pravici je po uspehu nekoliko večje, za 4 odstotke (56146 : 58536), pri Slovenskem poročevalcu pa se poveča za 28 odstotkov (30200 : 38790). Morda je bilo pričakovati večjo pozitivno spremembo glede na to, da je šlo za največji jugoslovanski in slovenski šahovski uspeh, ki je prišel ravno v času, ko so se šahu obetale lepe

- perspektive zaradi naklonjenosti sistema, toda obseg takratnih časopisov očitno ni bil tolikšen, da bi dovoljeval urednikom večje spremembe.
3. uspeh: Tu je povečanje skupnega števila znakov pri obeh časopisih najbolj očitno. Pri Delu se je prostor, namenjen šahu, povečal za 61 odstotkov (34814 : 56262), pri Dnevniku pa za 38 odstotkov (33170 : 45760). Povečanje je pričakovano manjše kot pri številu člankov, vseeno pa je to tudi posledica prekrivanja z dogodkom številka 2.
 4. uspeh: Število znakov, objavljenih v Delu, je po uspehu manjše tako kot število člankov, le da je padec tokrat manjši – 11 odstotkov (76050 : 67770). Pri Dnevniku pa se številka po uspehu občutno poveča, kar za 78 odstotkov. Razloge padca Delove številke sem nakazal v prejšnjem delu interpretacije, očitno pa obseg prostora, namenjenega šahu, manj variira. Rezultat pri Dnevniku je pričakovan, ta časopis namreč ni bil toliko udeležen v predolimpijski kampanji.

Analiza rezultatov raziskave o objavljenem gradivu ob največjih uspehih slovenskega šaha je pokazala, da se časopisje ob le-teh odziva predvsem v skladu s splošnimi značilnostmi športnega novinarstva in v skladu z uredniško politiko. Kaj to pomeni? Znano je, da športni dogodek ali uspeh (pravzaprav to ne velja samo za šport) v največji meri naredijo šele mediji. Zato sem pričakoval, da bo v obdobju po uspehih število člankov prav tako kot tudi količina skupnega prostora, namenjenega šahu v časopisju, večje. To se je z nekaj izjemami potrdilo. Količina skupnega prostora za šah je bila pri tem spremenljivka, ki se je manj odzivala na uspehe, tako da lahko ugotovimo, da je uredniška politika vendarle primarni dejavnik, ki določa, kaj, predvsem pa koliko bo objavljenega gradiva o določeni temi. Pri analizi objavljenega gradiva ob največjih dogodkih se je prav tako pokazalo, da se šahovsko novinarstvo drži glavnih principov športnega novinarstva, uredniška politika pa je bila glavni dejavnik pri rezultatih, ki so izstopali iz povprečja. Potrdilo se je pričakovanje, da bo po dogodkih število člankov padlo v nasprotju s številom člankov po uspehih. Športno novinarstvo namreč uspehe povečuje naknadno, saj jih seveda ne more, še preden se zgodijo. Nasprotno pa se dogodku daje veljavo v medijih predvsem vnaprej.

Poseben fenomen, ki ga je pokazala raziskava, je bistveno večja količina objavljenega gradiva v časopisju v obdobju po Drugi svetovni vojni in v Delu v letih 2001 in 2002. Prvi podatek potrjuje že omenjeno dejstvo, da je dobil šah z nastopom socializma posebno veljavo, takorekoč vse države s takšnim političnim sistemom so ga vzele za svoj zaščitni znak. To se kaže v veliki količini prostora, ki ga je šahu namenjalo tedanje časopisje. Drugi podatek pa kaže na pomen, ki ga je šahovsko novinarstvo pripisovalo bližajoči se blejski olimpiadi, morda pa tudi na ne povsem neodvisno športno novinarstvo. Oba Delova šahovska novinarja v tem času sta bila namreč tudi tesna sodelavca

Šahovske zveze Slovenije. Gre torej morda za še en primer prepletanja novinarstva in politike v športu, problema, s katerim se športno novinarstvo redno srečuje.

SKLEP

Izsledki raziskave so predvsem pokazali, da tudi v šahovskem novinarstvu veljajo osnovna pravila športnega novinarstva. To pomeni, da se, kot je pokazal tudi analizirani vzorec, praviloma uspehe povečuje, kolikor je mogoče, nasprotno pa se o pomembnih dogodkih več piše vnaprej. To načelo pa se seveda vedno znova prepleta s konkretno uredniško politiko časopisa, ki je tesno povezana s trenutno gospodarsko in politično 'klimo' oziroma naklonjenostjo, ki jo v vplivnih strukturah (oziroma tam, kjer je denar...) uživa dejavnost, v našem primeru šah. Zanimivo je morda še eno opažanje. V zadnjih desetletjih, odkar je šah izgubil status nekakšnega 'ljubljenčka' sistema, je bila logična posledica tega tudi upad takoimenovane 'šahovske kulture'. Temu je sledila tudi ne vedno opazna sprememba sloga v časopisnih člankih o šahu. Danes so ti članki bralcu – nešahistu načeloma bolj razumljivi kot denimo v šestdesetih letih. Morda se avtorji zavedajo tega upada šahovske kulture, zato pazijo, da bo besedilo razumljivo, saj je 'razumljivost najbolj splošen kriterij kakovosti, pri čemer razumljivost ne more obstajati kot besedilna značilnost sama na sebi, ampak le v interakciji med besedilom in bralci. To pomeni, da mora biti besedilo vedno prilagojeno znanju naslovnikov. Težava je v tem, da je občinstvo množičnih medijev zelo heterogeno.' (Erjavec, 1999: 77)

Praviloma so dobljeni rezultati potrdili pričakovanja. Čeprav nekaterih nihanj v dobljenih rezultatih ni bilo mogoče popolnoma zadovoljivo pojasniti, se je potrdila veljavnost osnovne hipoteze, torej da je prisotnost šaha v slovenskem časopisju odvisna predvsem od prelomnih trenutkov, ki zadevajo celoten narod, pa tudi od principov, značilnih za športno novinarstvo. Torej tudi na videz tako drugačna, nekako od realnega življenja odmaknjena dejavnost, kot je šah, ne more shajati vzporedno z vsakdanjim življenjem družbe, ne da bi se utrip le – tega odražal tudi na njej. Glede tega se šah – oziroma na tem mestu njegovo pojavljanje v tiskanih medijih – prav nič ne razlikuje od ostalih postranskih dejavnosti, razen morda od nogometa, ki je, kot vemo, vsaj enkrat na štiri leta 'pomembnejši od življenja'. Pa vendarle je v raziskavi mogoče opaziti tudi točko za opisano navidezno lastnost šaha – recimo ji brezčasnost – skoraj vsi omembe vredni slovenski časopisi v zadnjih 145 letih so namreč vsaj v enem obdobju vzdrževali svojo šahovsko rubriko. Morda prav zaradi v teoretičnem delu opisanih skrivnostnih lastnosti šaha, zaradi katerih ta igra vseskozi ostaja tako priljubljena.

LITERATURA IN VIRI

1. Bajec, Anton in drugi (1994): Slovar slovenskega knjižnega jezika. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
2. Bidev, Pavle (1972): Šah – simbol kosmosa. Nolit, Beograd.
3. Caillois, Roger (1965): Igre i ljudi. Nolit, Beograd.
4. Doupona, Mojca (2000): Šport in družba: sociološki vidiki. Fakulteta za šport, Institut za šport, Ljubljana.
5. Drinovec, Aleš in drugi (2002): Slovenski šah. Šahovska zveza Slovenije, Ljubljana.
6. Erjavec, Karmen (1999): Novinarska kakovost. FDV, Ljubljana.
7. Gauntlett, Paul in drugi (2000): Web.studies. Sage Publications, London.
8. Huizinga, Johan (1982): Homo ludens: O podrijetlu kulture u igri. Naprijed, Zagreb.
9. Jelen, Igor (1997): Teorija iger in nekatere šahovske končnice. PF, Ljubljana.
10. Jelen, Iztok (1991): Razvoj šahovskih idej v Statut ŠZS. Www. sah-zveza.si.
11. Jelen, Iztok (2001): Osnutek učnega načrta za šah kot izbirni predmet v OŠ. www.sah-zveza.si.
12. Jones, Steven G. (1997): Virtual culture. Sage Publications, London.
13. King, Daniel (2002): Šah – od prvih potez do mata. Didakta, Radovljica.
14. Kramer, Emil in drugi (1922): Šah. Mariborsko šahovsko društvo.
15. Marjoran, Tom (1988): Teaching able children. Sage Publications, London.
16. Mohr, Georg (2002): Olimpijski podlistek. Večer, 11. 5. 2002.
17. Parma, Bruno. Pogovor 30. 10. 2002.
18. Pavličič, Jože in drugi (1972): Slovenski šah. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
19. Petrovič, Krešo (2000): Šport in družba: sociološki vidiki. Fakulteta za šport, Institut za šport, Ljubljana.
20. Praper, Peter (1992): Tako majhen, pa že nervozen / Predsodki in resnice o nevrozi pri otroku. EDUCA, Nova Gorica.
21. Stupica, Janez (1982): Šah skozi stoletja. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
22. Toš, Niko (1988): Metode družboslovnega raziskovanja. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
23. Trstenjak, Anton : Šport in ustvarjalnost. Telesna kultura, letnik 35, št. 3, str. 18 – 21.
24. Vidmar, Milan (1929): Jutro. Rubrika, 29. 1. 1929.
25. Vidmar, Milan (1946): Pogovori z začetnikom. Državna založba Slovenije, Ljubljana.

26. Vidmar, Milan (1951): Pol stoletja ob šahovnici. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
27. Spletna stran Mednarodne Šahovske zveze fide.com.